

Хрестоматія

для додаткового читання
4 клас

Упорядник Н. І. Богданець-Білоskalенко

Київ
«Грамота»
2015

УДК
ББК

Умовні позначення:

— запитання та завдання

Богданець-Білоskalенко Н. І.
Б-73 Хрестоматія для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. І.
Богданець-Білоskalенко — с. : іл.
ISBN 7

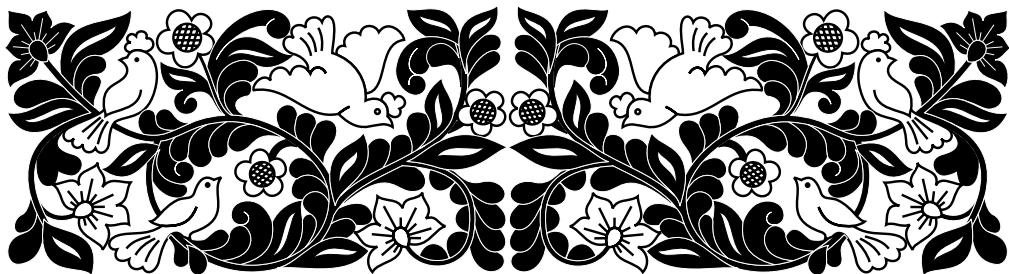
Ілюстрації для навчального посібника виконано студентами напряму підготовки «Образотворче мистецтво» Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка: Г. Вац, Я. Добровольською, О. Карманською, Д. Мостовщиковою, Н. Максименко, М. Мороз, Н. Мудренко, Г. Нечитайло, К. Сірик, А. Строкаль, І. Тюменцевою, Ю. Шеменьовою (керівник — ст.викладач Галина Василівна Кузьменко).

УДК
ББК

ISBN 978-966-349-550-7

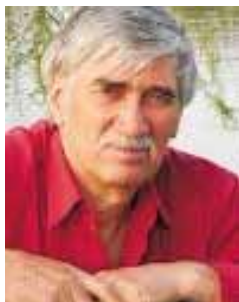
© Богданець-Білоskalенко Н. І.,
© Видавництво «Грамота», 2015

Дорогі друзі!

КРАСА РІДНОЇ ПРИРОДИ У ПОЕЗІЇ

Анатолій КАЧАН
(народився 1942 р.)

Анатолій Качан народився на Миколаївщині — в краю, де грає хвилями море пшениці й справжнє море. Від батька взяв відчуття землі, селянську мудрість і спостережливість. А від матері — доброту й любов до слова. Дуже любить дітей і для них пише поетичні твори.

Для дітей видав збірки поезії: «Джерельце», «Колос наливається», «Прощання з літом», «До синього моря хмаринка пливе» та багато інших.

* * *

За лиманом¹ море грає,
Хвиля хвилю доганяє:
Наступає їй на п'яти —
І не може наздогнати.

¹ *Лиман* — затока з морською водою в гирлі річки.

З неба чайки білокрилі
З криком падають на хвилі
І хапають, мов пір'їнку,
На льоту із хвиль рибинку.

Мороз Марія

Ген у морі яхта біла
Ловить вітер у вітрила.
А на кручі біля хати
Дві тополі височенні

Хочуть вітер упіймати
В паруси свої зелені.
А з полів на косогорі,
З володінь перепелиці

Линутькотяться до моря
Хвилі ярої пшениці¹.
Десь отам на виднокрузі,
Коли дмуть вітри південні,

Зустрічаються, мов друзі,
Хвилі сині і зелені.

Море грає, поле грає,
Хвиля хвилю доганяє:
Наступає їй на п'яти —
І не може наздогнати.

Запитання та завдання

1. Що ви уявили за змістом першої строфи? Поясніть значення вислову наступати на п'яти. Як чайки хапають рибу? Що хотів підкреслити поет, використавши порівняння?

¹ *Яра пшениця* — висіяна навесні, а якщо восени, тоді озима.

2. Як поет описав вітер? Доведіть, що яхта і тополи наділені ознаками живих істот.
3. Хто, на думку поета, володар полів ярої пшениці?
4. Назвіть порівняння в передостанній строфі. Коли зустрічаються хвилі сині й зелені? Чим особлива ця частина України?
5. Прочитайте останні рядки вірша. Яку картину ви уявили? Опишіть її.
6. Який відеофільм можна зробити за змістом вірша? Опишіть його словами.
7. Прочитайте виразно вірш.
 - Які рядки вам запам'яталися? Прочитайте їх із пам'яті.
 - Складіть казку за змістом вірша. Прочитайте загадку. Намалюйте у зошиті відгадку. Доведіть її правильність.

Виріс в полі дім, зерна повно в нім, стіни позолочені, ще не обмолочені.

У хлів іде без шкірки, а виходить із шкірою.

Шістдесят синів підперезано, а мати ні.

Андрій МАЛИШКО

(1912–1970)

Андрій Малишко народився на Київщині. У сім'ї цінували працю, народну пісню та слово. Вечорами, працюючи, мати тихенько співала, і ці пісні залишалися в пам'яті майбутнього поета на все життя. Не випадково поезія у Андрія Малишка пісенна, мелодійна.

ДОЩ

Дощик, дощик голубий, хмаривдари понеси,
колосків не оббий крапельками росяними
зливамиприливами, над ланами вівсяними,
хмарами огнивими, цебром, цебром, цебрицею
птицямизірницями — над нашою пшеницею.
в небі блискавицями! Лийся тихо вдалині
Ти спадай на межу, на гречки та ячмені,
я тобі таке скажу: на гречки та ячмені, —
— Понад ріки та ліси буде весело мені!

Запитання та завдання

1. З яким проханням звертається автор (ліричний герой, який передає настрій і бажання, думки багатьох) до дощу?
2. Куди просить понести хмари? А який дощик викриче в нього радість?
3. Назвіть слова, якими поет описує дощик, його крапельки. Чим називає блискавиці? Які б слова ви підібрали?
4. Пригадайте народні пісні, які починаються словами: «Дощику, дощику,...». Для чого їх співали? Як вони називаються?
5. Знайдіть спільне у вірші А. Малишка і народних пісняхзакличках.
6. Які рядки вірша треба читати швидко й голосно, які повільніше, а які тихо? Прочитайте виразно вірш.
 - Вивчіть вірш напам'ять і прочитайте його виразно з пам'яті.
 - Складіть закличку, використовуючи рядки з вірша.
 - Намалюйте ілюстрації до перших шести рядків вірша.

¹ *Цéбро* — велика дерев'яна або металева посудина з дужкою, призначена для носіння води.

ПШЕНИЧЕНЬКА

Над полями промені,
Зірка чиста.
На полях пшениченька
Колосиста.

Гей, гей, вся умита,
Теплим сонцем оповита
На полях пшениченька
Колосиста.

А за нею простори
Із дубами,
Білі хмари плавають
З голубами.

Гей, гей на просторі
За колоссям, наче в морі,
Білі хмари плавають
З голубами.

Запитання та завдання

1. Що оспівує поет у творі? Яка його тема?
2. Якими словами описав поет пшениченьку? Прочитайте й намалюйте в зошиті.
3. Якими словами поет розказав про простори країни?
4. Розкажіть, що символізує голуб. Для чого автор використав образ голубів над просторами рідної землі? Яка основна думка твору?
5. До якого жанру ви б віднесли прочитаний твір? Доведіть свою думку.
6. Прочитайте виразно вірш. Прочитайте окремі строфи або весь вірш із пам'яті.
 - Прочитайте прислів'я. Поясніть їх зміст.

Яка пшениця, така й паляниця.
Земля годівниця аж парує,
та хліб людям дарує.

- Відшукайте у вірші слова, якими поет висловлює впевненість у гарному врожаї.
- Відгадайте загадку. Складіть свою з такою ж відгадкою.

Маю жовтий вусок,
Запашний колосок.

Борис ГРІНЧЕНКО

(1863–1910)

Великий Українець Борис Грінченко народився на Харківщині. У дитинстві захоплювався народними звичаями, заслуховувався піснями й казками, легендами й переказами. І взагалі, дуже любив українську мову.

Працював вчителем. Писав багато творів для дітей і про життя дітей. Створив буквар і читанку українською мовою, а ще склав перший Словник української мови.

РАНОК

Сходить сонце із-за гаю,
Став як злото засияв...
Соловейко ще раз тьохнув
І на гілці задрімав.

Мудренко Ніна

І на все живим диханням
Подимає округи;
Оксамитові зелені
В став схилились береги.

Мов каміння дорогее
Сяють крапельки роси;
Скрізь у лісі забриніли,
Задзвеніли голоси.

Кожна гілка сколихнулась,
Кожна пташка вже співа,
А згори все дужче й дужче
Сонце світ свій розлива.

Запитання та завдання

1. Яка картина природи постала у вашій уяві після прочитання вірша? Чи подібна до тієї, яку намалював художник?
2. З чим поет порівнює став, крапельки роси? Знайди в тексті і зачитай.
3. Вдома підготуйте розповідь за ілюстрацією до вірша.

ЛАСТІВКА

Ой у нас під хатою
Над своїм гніздом
Ластівка малесенька
Шурхотить крилом.

День увесь літаючи,
Ловить комашок,
Носить та годує все
Малих діточок.

З вирію далекого
В рідний край вона
Зараз повернулася,
Як прийшла весна.

Влітку звеселятиме
Щебетанням нас,
А минеться літечко,
Прийде зимній час —

Знову щебетушечка
В вирій полетить,
Та й ізнову вернеться
Нас повеселить.

Мудренко Ніна

Запитання та завдання

1. Яке ставлення автора до цієї маленької пташини, якими словами він про неї говорить? Зачитайте.
2. Чи доводилося вам бачити ластівок? Де вони мостять гнізда і з чого?
3. Українці до ластівок завжди ставилися з пошаною. Існує багато прислів'їв, прикмет, легенд про цю маленьку чорну з білим черевцем пташку. Прочитайте кілька прикмет, пов'язаних із ластівкою:

Ластівки літають низько — буде дощ.

Якщо ластівки повертаються із вирію раніше, ніж зазвичай — рік буде врожайним.

Якщо ластівка звила гніздо під дахом будинку — на добро.

4. Вдома, користуючись додатковою літературою та інтернетом, підготуйте розповідь про життя цих пташок. Уважно розгляньте їх та зробіть кілька малюнків.

Олександр ОЛЕСЬ

(1878–1944)

Олександр Кандиба — таке справжнє прізвище поета — народився на Сумщині. Зауважте, що читати він почав у 4 роки, а свій перший вірш написав у 9 років. Писати для дітей він почав тоді, коли у нього народився син Олег. І писав він спочатку для нього.

СНІГУРІ

Звідкіль гості налетіли
Стоголосим табуном
І розсипалися в полі
Над розсипаним зерном?

Заспівали, задзвеніли,
Мов заграли кобзарі...
Де взялась весела згряя,
Жарогруді снігурі.

Ось вони на сніг упали
І розквітли, як квітки...
На городах мак рожевий
Так завітчує квітки.

Нагло враз табун крилатий
Небезпечне щось почув,
Вгору знявсь, і дуб гіллястий
В кущ троянди обернувсь.

Ще хвилина, і, як в казці,
Враз осипались квітки,
І за вітром над снігами
Полетіли снігурі.

Запитання та завдання

1. Яка картина постала у вашій уяві під час читання вірша?
2. З чим порівнює поет снігурів? Відшукайте в тексті і зачитайте.
3. Розгляньте на малюнку снігурів, зверніть увагу на їхнє забарвлення. У яку пору року вони до нас прилітають? Чи доводилося вам бачити снігурів? Чим вони живляться взимку?
4. Зробіть малюнок до вірша.

ШИПШИНА ВАЖКО ВІДДАЄ ПЛОДИ

Шипшина важко віддає плоди.
Вона людей хапає за рукава.
Вона кричить: — Людино, подожди!
О, подожди, людино, будь ласкава.
Не всі, не всі, хоч ягідку облиш!
Одна пташина так мене просила!
Я ж тут для всіх, а не для тебе лиш.
І просто осінь щоб була красива.

Ліна Костенко

СВІТ ДИТИНСТВА У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Віра ЛЕБЕДОВА
(1872–1947)

Віра Лебедова (справжнє прізвище письменниці — Костянтина Малицька) народилася на Івано-Франківщині. Більше 40 років працювала вчителькою. Кілька років вона була редакторкою відомого на Західній Україні журналу для дітей «Дзвінок».

КИТИЧКА¹ ФІАЛОК

Фіалки — це улюблені квіти учительки. Коли перший раз навесні принесли їй китичку свіжих, росою скроплених квіток, не могла ними вдосталь налюбуватися. Та такі гарні, великі росли лиш в одному місці. Далеко за селом над глибоким яром була стрімка глиняста стежка, яка поросла густим гаєм. Там поміж терням і колючою гущавиною

¹ *Китичка* — ?

розцвітали вони найгарніші, найзапашніші. Багато їх росло також по луках і пасовиськах, та ці були бліді, дрібні і не пахучі — їх зносили діти найбільше, бо до перших нелегко було дійти.

Та від тижня сталася дивна річ. Скільки разів поверталася вчителька зі школи додому, знаходила у

своїй кімнаті на вікні китичку великих фіалок. Хоч і як ламала собі голову, від кого той дар може бути, дотепер залишалося це для неї тайною.

Нині субота. Восьма година давно вже продзвонила — наука почалася. Старші діти пишуть задачу, молодші числять з учителькою.

У класі тихо, чути лише скрип пер по правій — хоральні відповіді по лівій стороні. Крізь відчинені вікна залітає весняна пісенька пташати, вливається свіжий подих травневого ранку, ogrітої землиці, сполоканої недавно дощем. Інколи дехто із старших хлопців підніме голову від зошита, погляне в садок, що розвивається, потягне широко груддю весняні пахощі і знову пише далі. На шкільнім годиннику вдарило пів.

Старші діти вийняли книжки, молодші стали писати з таблиці за вчителькою, коли це двері відчинились, і до класу ввійшла ще одна мала школярка Ксеня Чабаківна.

Протяжне «а-а!», повне зчудування і не годування, понеслося поміж лавки. Деякі з дальших місць поставали, щоби побачити пізнього гостя.

Оленка Кривоносова шепнула глумливо до своєї сусідки:

— Знаєш, вже шостий раз у цім тижні.

Гринь Климів голосно промовив:

— Прошу пані, вже п'ять хвилин по пів до десятої. Учителька відвернулася від таблиці.

— Справді, цього трохи забагато, — промовила. — Від тижня з кожним днем пізніше приходиш. І хоч би ти сказала, що цьому за причина? Далеко не мешкаєш, дзвінок до вас чути. Взимі можна б це ще оправдати, але тепер, у такі гарні весняні дні, повинні діти з ташками¹ зриватися ранком до праці, а ти спиш, мабуть!

— Сплюшка! — гукнув Юрко Станичний, що сидів найближче до дверей.

Мала опустила очі вниз і мовчала. Учителька підійшла до неї, а взявши за руку, повела до столу і посадила на ступінь.

— Для лінивих і тих, що запізнюються, — сказала, — нема місця в лавці, а позаяк ти пропустила задачу, котру інші діти вже зробили, останешся по одинадцятій і сама її тут напишеш.

Тепер аж побачила вчителька, що одіж Ксені була вся спереду заболочена, немовби виполокана в брудній калюжі.

— А ти якими стежками ходиш, що нині ще знайшла болото, коли сухісінько усюди? — спитала, поглядаючи по дитині. — Що це? — скрикнула перелякано. Чи не скалічилась ти де?

На поораних рученятах і запасці² малої видніли сліди крові. Ксеня похитала головою, але мовчала.

¹ *Ташка* — сумка.

² *Запаска* —

«Певно впала і вдарилася до каменя», — подумала вчителька і звернулася до других дітей, бо з малої грішниці годі було слова добути.

Наука відбувалася вже дальше без перепони.

Об одинадцятій діти розійшлися додому, залишилася лиш вчителька з Ксенею. Дівчина сіла за лавку і стала писати, вчителька задала їй кілька питань, що відносились до задачі, відтак ходила по класі.

— Чи ти вже зовсім здорова? — спитала нараз, здержуючися перед малою.

— О так! — промовила Ксеня і поглянула на свою паню блискучими чорними очима. Вона пригадала собі, як ось тиждень тому тяжко слабувала. Пані навідувалася до неї часто, а навіть одно пополудне, коли родичі були на ярмарку, пересиділа при ній, обкладаючи голову зимними¹ платками. Вона не може цього забути!

Задача скінчена. Вчителька переглянула її, а не найшовши ніяких похибок, сказала із задоволенням:

— Видиш, Ксеню, як то ти вмієш гарно і добре писати! І лекції виучувати, а ось від якогось часу робиш мені таку прикрість своїми спізнюваннями і другим дітям даєш злий приклад. Та надіюсь, що наступного тижня це не повториться. Пам'ятай! Від понеділка жду виправлень.

Мала мовчки поцілувала руку вчительки, а зібравши книжки, поспішила додому. За нею вийшла і вчителька.

¹ *Зимними* — холодними?

Її помешкання лежало недалеко від школи. Переходячи попри вікна дому, побачила під одним з них смугу болота, начеб хто, спиняючися, замарав стіну. Вікна були відчинені, в склянці стояли знову свіжозірвані фіалки. Але, знать, таємний гість спішився сьогодні дуже, бо квітки порозсипувалися довкола, і лиш мала їх китичка, сповита долом паперу, купалася в воді. Вчителька наклонилася, втягуючи залюбки пишний запах. Та цим разом замість роси побачила кров на чашинах фіалок. Мерщій вийняла їх зі склянки і розвинула папір. Це був видертий папірець з зошита, таке саміське письмо, що лиш щойно читала в школі. Вона згадала брудну смугу під вікнами, стрімку стіну над дебрею, і перед її очима станула дрібна стать чорноокої дівчинки з вдячним поглядом — заболочена, скривавлена мала Ксеня, що від часу своєї недуги спізнюється до школи. Сльози затремтіли в очах вчительки, вона вмить зрозуміла, чиї це малі рученята кровавилися, збираючи для неї цю китичку.

Запитання та завдання

1. Як ви вважаєте, чому твір має таку назву?
2. Де росли фіалки, які приносила Ксеня вчительці? Чи легко було до них дістатися?
3. Що помітила вчителька на руках у Ксені? Чи зрозуміла вчителька, що запашні фіалки їй приносила ця дівчинка, що спізнювалася? Знайдіть у тексті цей фрагмент і зачитайте.
4. Як ви думаєте, чому Ксені хотілося зробити приємне вчительці? За що вона була вдячна вчительці?

Лариса ПИСЬМЕННА

(1914–1992)

Лариса Михайлівна Письменна народилася на Житомирщині. З раннього дитинства батьки прищеплювали дівчинці любов до літератури. Ще навчаючись у школі, почала писати вірші. Працювала в дитячому садку. Спочатку, книжок для дітей не вистачало і вона просто придумувала й розказувала малякам казки, оповідання.

ВЕСЕЛИНКА ТА ЇЇ МУРАШКА

Дівчинка Василюнка завжди була така весела й усміхнена, що люди прозвали її Веселинкою.

Якось бігла Веселинка через майдан, коли бачить — якийсь маленький вузлик з брудних ганчірок. І наче ворухиться. Підійшла Веселинка ближче, придивилася. А таки справді ворухиться! Здивовано розв'язала — і з ганчіря вилізло смугасте кошеня. Але яке! Бруднюче, на кривих тонких лапках, голівка — самі гострі вушка та зелені очі.

Веселинка обережно погладила кошеня по скуйовдженій спинці — драбинці. Воно тихо замуркотіло — на

Глона Тюменцева

голосніше муркотіння, видно, сили не мало. Дівчинці стало шкода бідолашку, ото й узяла на руки. Ой — ой! Жменька кісточок, обтягнених смугастою шкірою... Що робити? Покинути тут на гибель так, як хтось недобрий покинув? Ні, такого наша Веселинка не могла вчинити. Понесла знайду додому. Та мама аж за голову схопилася.

— Навіщо ти притягла сюди таке страхіття?

— Мамочко, цю бідолашку хтось покинув на майдані.

— Певне, щоб додому не втрапила. А ти взяла та й притягла сюди. Що ж тепер? Викинути геть?

— Мамочко, не треба! Мені її шкода.

— Та й мені шкода... Доведеться негайно купати.

Мама налила в ночовки теплої води, і вони з Веселинкою викупали перелякане кошеня. Мокре, худюче, воно стало нагадувати якусь замордовану комашину.

— Мурашка! — співчутливо усміхнулася Веселинка.

— І справді Мурашка, — погодилась мама й налила в мисочку теплого молока.

Мурашка пожадливо його випила. Веселинка загорнула її в стару теплу хустку.

Ілона Тюменцева

Зігрівшись та напившись молока. Мурашка, вдячно замуркотіла та все намагалася притулитись носиком до Веселинчиної щічки. І тоді дівчинка помітила, що в кошеняти одне вушко поранене.

– Було присохло, – сказала мама, – а ми його розмочили. Зажди, зараз я змащу рану. Загоїться.

Згодом вушко й справді загоїлось. Мурашка від'їлася, стала гарненькою і тепер подобалася всім. Проте ходила слідом тільки за Веселинкою, віддаючи їй всю свою щирю любов. Коли ж назустріч їм траплявся собака, Мурашка вправно видряпувалася на плечі своїй хазяєчці і звідти спокійно дивилася на можливого напасника. Але от з півнем...

Такого півниська ніде більше не здибати, не марно ж його прозвали Забіякою. Він кидався на всіх, навіть на Веселинку, намагаючись дзьобнути.

Якось дівчинка вибігла на вулицю, за нею, мов прив'язана, – Мурашка. І там на них напав Забіяка. Червоний, як жар, шия з позолотою, сам здоровезний, він розчепірів крила й розлютовано закирвав: «Кк – куди? Кку – ди? Ось як налечу!»

Дівчинка перелякано спинилася. Втікати марно – Забіяка наздожене. Та ще й на голову вилетить. Стояти непорушно? Теж накинеться. І в цю саму хвилину Мурашка вискочила поперед Веселинки, зігнула «верблюдом» спинку і так засиччала, що Забіяка розгублено опустив хвоста, склав крила, відразу якось поменшав і дрібненькими кроками втік до свого двору.

Ну, друзі, що ви скажете? Оце вам і Мурашка!

Запитання та завдання

1. Чому дівчинку (головну героїню) прозвали Веселинкою? Яке її справжнє ім'я?
2. Знайдіть в тексті і прочитайте, який вигляд мало кошеня спочатку і порівняйте з тим, яким воно стало.

3. За що кошеня прозвали Мурашкою? Прочитайте всі назви, які використані в тексті замість слова кошеня.
4. Чи правильно вчинила Василюк, забравши беззахисне кошеня додому?
5. Як до її знахідки поставилася мама?
6. Як віддячило кошеня своїй господарці?

- Які почуття викликало у вас оповідання? Обміняйтеся враженнями.
- А як би ви вчинили, як би опинилися у такій ситуації, як Василюк?
- Визначте основну думку твору.

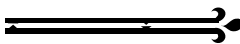
- Доведіть, що прочитаний твір — оповідання.
- Поділіть оповідання на частини. Виберіть частину і виконайте до неї малюнок. Ви склали малюнковий план.
- За планом перекажіть оповідання.

Ярослав СТЕЛЬМАХ

(1949–2001)

Ярослав Стельмах народився у Києві, у сім'ї відомого українського письменника Михайла Стельмаха. Твори для дітей Ярослава Стельмаха дуже цікаві, в них багато гумору, гострих сюжетів, а дивовижні пригоди нікого не залишать байдужими і кожному обов'язково захочеться прочитати твір до кінця, щоб разом з героями подолати всі труднощі і відчути себе самотійними, трохи дорослими.

НАХАБА

Скінчилися раз уроки, а вчителька наша і каже:

— Сашко Лісовий захворів, хто піде його провідати ?

— Я! Я! Я! — посхоплювались усі.

— Якщо ви і в нього так кричатимете, — говорить вчителька, — то краще нікому не йти. Хворому потрібен спокій.

Ми запевнили її, що не галасуватимемо, а вчителька відповіла, що ми молодці, але все одно сьогодні хай підуть тільки кілька чоловік, а завтра ще кілька і післязавтра теж.

— І пам'ятайте, — закінчила вона, — хворому потрібен спокій. Дивіться, щоб він не вставав з ліжка, розважте його як зумієте. Може й нагодувати доведеться.

Приходимо. Лежить Сашко, горло замотане, книжку читає.

— От добре, — мама його зраділа. — У мене саме обідня перерва кінчається. Там, на кухні, суп доварюється. Ви через десять хвилин з плити його зніміть, хлопця мого нагодуйте. А я побігла.

— Ну як тобі, — в Сашка питаємо, — нудно, мабуть, лежати ?

— Та ні, — одказує. — Зовсім не нудно. Я от книжку читаю. Цікава!

Але ми вирішили, що це він так говорить, із ввічливості. Спробуй-но сам-один полежати весь день!

— Нічого, — підбадьорюємо, — ми тебе зараз розважимо. От тобі Наталка заспіває. В неї голос гарний.

— Чого це я буду співати ні з того, ні з сього?! — Наталка нам. — Може, йому й не хочеться зовсім.

— Як це не хочеться?! Ех, ти подруга! Він же один тут. Ну, як знаєш. Тоді ми з Митьком заспіваємо.

Стали посеред кімнати, відкашлялись і давай співати. Співали-співали, аж захрипли.

— Що, — питаємо, — повеселішало тобі трохи?

— Авжеж, повеселішало, — Наталка за нього відповідає. — Так фальшивити, то краще вже зовсім мовчати. І без ваших концертів обійдеться. Правда ж, Сашко?

Сашко промовчав, але ми розуміли, що це він так промовчав, щоб не завдати нам клопоту. Але про які клопоти може йти мова, коли товариш хворий!

— Давай, — Митько каже, — йому наш сюрприз відкривай.

— Давай!

І стали ми тут матроський танок виконувати, який на святковий вечір готували. Підспівуємо собі, в долоні у такт плещемо, підборами по паркету — ух! Так добре в нас іще ніколи не виходило. Розчервонілись обоє, вхекалися, але стараємось, — для хворого ж товариша.

Чуємо дзвоник у двері. Наталка побігла відчиняти. Вривається в кімнату дядько якийсь у халаті.

— Це що за неподобство! — кричить. — Я поверхом нижче живу. У мене робота термінова, спеціально додому взяв, щоб не заважав ніхто, так ви тут казна-що виробляєте. Тупаєте по голові вже цілу годину, зосередитись неможливо!

Ми йому почали пояснювати, що прийшли провідати хворого товариша.

А він:

— Нічого собі хворий! Таке витримати — здоров'я як у слона треба мати. Припиніть цей гупіт. Книжку йому краще почитайте!

Ми сказали, що книжку він і сам собі читає.

— Ну, то придумайте щось інше, — дядько каже. — Он ви на хлопця подивіться. Йому вже скоро млосно стане од ваших розваг.

І він пішов.

Сашко забився під стіну, і ми зрозуміли: йому цей дядько теж не сподобався.

— О! — скрикнув я радісно. — Так у тебе ж магнітофон є. Чого ж ти мовчав! — і натис на вмикач.

— Зроби голосніше, — гукнув Митько. — Воно, коли голосно, завжди веселіш.

Тут Наталка стала до чогось принохуватись — і прожогом кинулась з кімнати.

Вбігає за вмиць.

— Ой, — кричить, — суп увесь википів і вже згорів.

Побігли ми на кухню. Справді, бачимо — в каструльці щось темне на самому дні залишилось, і пахне зовсім не так, як суп. Ми туди на всякий випадок води долили, але смак у нього виявився ще гіршим, ніж запах.

— Ех ви! — Наталка зітхає. — Через вас зовсім забули, що мама просила. Чим тепер хворого годувати?

Стали ми харчі якісь шукати. Знайшли цукру, а чай шукали-шукали — ніде нема.

— Яка різниця, — Митько каже, — із заваркою чи без. Однаково вода. Коричнева тільки. І так вип'є.

Скип'ятили воду, вкинули цукор у склянку. Приносимо Сашкові:

Мороз Марія

— Не треба, — він нам якось дивно відповідає, ніякого магнітофона, і картоплі я не хочу вашої.

— Здається, час нам уже додому, — поглянула Наталка на двері.

— Додому! — блимнув на неї Митько. — І полишити хворого товариша? Може, може тобі заспівати? — допитується в Сашка.

— І співати не треба!

— Може, затанцювати ще разок? Нам не тяжкою Тут Сашко як затруситься.

— Не треба, — кричить, — мені ваших танців, і нічого не треба! Облиште мене! Лежала собі людина і горя не знала. У мене й так уже температура піднялась. Я тепер, мабуть, іще місяць лежатиму.

Тепер ми таки зрозуміли, чого він хоче, і почали вдягатись.

— Ну, ти бачив таке? — мовив Митько вже надворі. — Друзі прийшли до нього, не шкодуючи ні сил, ні часу, розважити, щоб йому сумно не було, нагодувати, а він після цього нас, можна сказати виганяє. Не буду більше його відвідувати. Хай собі книжки читає. Нахаба та й годі.

— Пий.

Сьорбнув він трохи.

— Не хочу, — каже. — Голова болить.

— Це в нього від голоду, — здогадався я. — Ми тобі зараз усі втрюх картоплі почистимо. Ти як любиш, смажену чи варену? А щоб не нудьгував, включимо магнітофон.

Запитання та завдання

1. Проаналізуйте поведінку учнів, які прийшли провідати хворого однокласника. Висловіть своє ставлення. Чи схвалюєте ви її?
2. Знайдіть у тексті і прочитайте слова вчительки, яка наголошувала про спокій для хворого. Чи дотрималися його діти? Чому?
3. Уявіть, що вам потрібно провідати хворого однокласника. Як би ви діяли?

Оксана ЛУЩЕВСЬКА

(народилася 1982 р.)

Дитяча письменниця Оксана Лущевська народилася на Черкащині. Пише захоплюючі оповідання і повісті для дітей: «Втеча», «Друзі за листуванням», «Авіа, пташиний диспетчер».

Нині живе в Америці.

ДИВНІ ХИМЕРИКИ, або ТАЄМНИЦЯ СТАРОВИННОЇ СКРИНЬКИ

(Казковий різдвяний детектив)

Розділ 2

Наступного дня тато з мамою до міста поїхали. А Ляля, як і зазвичай, залишилася у бабці на Різдвяні свята.

Вона сподівалася зранку дослідити старовинну бабусину скриньку, але тієї в кімнаті вже не було.

— Бабусю, а де ж вертеп?

— У клубі, серденько... Та ти не переймайся, ми за кілька днів туди підемо виставу дивитися.

Протягом дня бабусю навідували сусіди, а ввечері Марія дістала з шафи кожуха та квітчасту шовкову торбину, що означало похід на вечерю до пишної домівки родини Колодіїв.

Бігла теличка та й з березничка,
Та й стала.

Я тобі, дядьку, заколядую,
Дай сала.

Бігла теличка та й з березничка,
Та й в дядьків двір.

Я тобі, дядьку, заколядую,
То дай пиріг!

Ляля витьохкувала колядку біля порогу хати Колодіїв.

Співала якомога старанніше, але кутиком ока до вітальні поглядала, бо там її найкращі друзі: Славко, Костик та мала Натуся реготали з неї, за живота тримаючись. А чого його реготати?

Нечитайло Ганна

Скільки разів казала Ляля бабусі Марії, що хай краще хлопці Колодіїв ідуть до бабусиної хати співати, аніж вона піде до них. Але хлопці один поза одного — і нічирк, ще й Натусю підбивали бути такою ж, як вони, вередухою. Ти їй кажеш: «Натусю, а розкажи нам віршика», — вона ж у відповідь: «А дзуськи!».

Хлопці були справжніми бешкетниками, тож Ляля, приїжджаючи на канікули, бралася за їхнє виховання, проте козаки на ці її задуми не дуже піддавалися.

Ляля, отримавши від вусатого дядька Юрка за колядку повну пригорщу цукерок, убігла до вітальні. Ото радості!

У вітальні на всіх уже чекав святково накритий стіл. Чого там тільки не було: і варенички з різноманітними начинками, і пиріжки, і пампушки, і риба, і юшка, й узвар. Але тітка Олеся все ще метушилася на кухні, підігріваючи голубці та печериці.

— Агов, жінко, — не витримав дядько Юрко, — та годі тобі! Оно скільки всього маємо на столі, та й гостей незручно змушувати чекати.

— Та йду... — заклопотано вигукнула з кухні тітка Олеся. — Йду! Ще ось хвилину — кутю принесу.

За мить у вітальні з'явилася тітка Олеся з великою глиняною мискою в руках. Тітка поставила миску на святковий стіл, котрий за традицією вистелила соломою та накрила накрохмаленою білою скатертиною. Всі сіли до столу. Дядько Юрко сказав молитву, потім узяв свою улюблену дерев'яну ложку, набрав запашної куті й — підкинув до стелі. Хлопці зареготали.

— Цитьте! От невиховані! Вчиш вас, вчиш... — тихо зупинила їх тітка Олеся. — То ж на урожай!

У Колодіїв вірили, що коли кутя, тобто золота пшениця, прилипне до стелі, то урожай буде щедрим і багатим.

— Ух! — вигукнув дядько Юрко, милуючись прилиплою до стелі пшеницею. — Матимемо що збирати восени!

Господарі радо всміхнулися, а хлопці вже реготали не стримуючись, з усієї сили.

— Налітай, командо, — глянув дядько Юрко на хлопців і, перевівши погляд на Лялю та бабусю Марію, додав. — І вас, гості дорогі, прошу до вечері!

Діти наминали смакоту за обидві щоки, а дорослі, куштуючи святкових страв, провадили між собою розмову: про врожаї, традиції та сімейний затишок. Ляля хоч і смакувала варениками та пампушками, але все ж і до розмови дорослих дослухалася. Все їй було цікаво, так хотілося дізнатись про ті таємниці, котрі знала бабуся Марія... Почула Ляля, як тітка Олеся кутю за родинною традицією готувала (виймала з печі готову пшеницю, знімала з неї пропечену шкірочку й курей тією шкірочкою годувала, аби яйця несли та добробут приносили). В свою чергу, бабця Марія порадила дядькові Юркові соломою, що під скатертиною лежала, дерева поперецьязувати: врожаї гарні будуть. Також розповідала бабуся, що було би дуже гарно худобу пшеницею пригостити, а самому до хати йти, бо тварини під час Різдва мовою людською говорять, але те заборонено підслуховувати.

Слухала те Ляля, і така її цікавість узяла, що вже й про смаколики вона забула та ложку покинула. Так і сиділа б, аби дядько Юрко не викрикнув:

— А що, дітвори? Що ж то за Різдво без подарунків?

— Мені подалунки, мені подалунки! — прошепелявила маленька Натуся.

— Не «подалунки», а подарунки! — поправив Славко. — А як говорити не вмієш, то й не проси!

— А я не плюсю, — сказала Натуся. — Це ти плюси, а я вілшика лосказу — я його тому і вчила, і татко дасть мені подалунок.

— То ти вірша тільки за подарунок вивчила? Ет яка! Бува, слова із неї не витягти, а тут...

— Та годі! — гримнув дядько Юрко. — Як такий розумний, то ставай ось тут, — вказав дядько на середину вітальні, — і колядуй!

— Не буду! — вперся Славко. — Хай Костик...

— І я не буду!

— Егей, хлопці, що то ви розійшлися! — перебила суперечку тітка Олеся. — Нехай Натуся розпочне!

— Лозпочну! Лозпочну! — радісно гукала Натуся.

Тітка Олеся підійшла до Натусі, допомогла дівчинці вилізти на невеликий стільчик і мовила:

— Прошу уваги!

Натуся радісно розпочала колядку:

Котився хміль з-під голода,

А вкотився під волота;

Вийся, хмелю, на ліску,

А лодися, пшенице, на піску...

— Не «лодися», Натусю, а родися... — знову почав Славко.

— Ну хлопці, ну Славку, ну Костику, ви домовитесь... — вже сердито сказав дядько Юрко.

— Молодець, молодець, Натусю, — вигукнули тітка Олеся та бабця Марія в один голос. І тітка Олеся вручила дитині великий пакунок із цукерками та солодощами.

— А нам, а нам? — почав Костик, але раптом замовк: а як не буде їм без колядування подарунків?

— Дайте і нам, — просив Славко, а трішки подумавши, додав. — Хоч Лялі дайте, вона ж наша гостя.

Знав хлопець, що Ляля з ними обов'язково поділиться.

— Та гаразд, — розсміявся дядько Юрко, — що вже вдієш із вами, бешкетниками?! І вам дамо, і Лялі. Але це вже востаннє така поблажка. Бо наступного року без колядки не підходьте! Не буде колядки — не буде і подарунків!

І дістав із шафи пакунки з солодощами, іграшки, котрі придбав заздалегідь. Діти зраділи їй, отримавши подарунки, побігли до своєї кімнати аби роздивитися, хто і що отримав на Різдво. За ними й Ляля.

Отож, у невеликій, але затишній дитячій кімнаті Костик, Славко, Натуся та Ляля розглядали свої подарунки.

— Маю літак! — радісно вигукнув Славко.

— Маю корабель! — заявив Костик.

— Маю ложеву челепашку... — замріяно прошепотіла Натуся.

— Не «ложеву», Натусю, а рожеву... — зітхнув Костик.

— А я со казу, — почала пояснювати Натуся, — я й казу: лозеву челепашку...

Ляля слухала їх і всміхалася, бо вже звикла до вічної суперечки між хлопцями та маленькою Натусею.

— Але годі вже, — не витримала й собі, — зупиніться, хлопці! Розмова є!

— А що тобі подалували? — спитала Натуся.

— У мене лялька! — відповіла Ляля, показуючи іграшку.

— Лялька... — зачудовано мовила Натуся. — А дай поглатися, дай... — попросила дівчинка.

Ляля протягнула Натусі ляльку, а сама відвела хлопців убік і тихенько зашепотіла:

— Костику, Славку, справа є! Важлива!

— Кажи! — по-партизанськи відповіли хлопці. — Слухаємо!

— Хлопці, а як гадаєте, ота лялька, що я в подарунок отримала, звичайна, чи, може, чарівна? — здалеку почала Ляля.

— Ну... Теж мені важлива справа! Дівчачі вибрики! — посміхнувся Славко. — А чому запитуєш? Звичайна лялька. Теж мені вигадала... Як лялька чарівною може бути?

— Може! Ось зараз я вам таємницю одну розкажу. Але ви повинні присягнути, що нікому ту таємницю не вибовкаєте, що б не трапилося.

— Зуб даю! — сказав Славко.

— А я два! — сказав Костик.

— Тож слухайте...

Тоді Ляля переказала все, що почула вчора про вертеп, про чарівні ляльки, котрі там виступали, та про химерики, що, за Лялиними підозрами, живуть у самому вертепі. Також Ляля додала, що бабуся Марія пообіцяла їй до лялькового театру зводити під час святка.

— Гм, — почував потилицю Славко. — Але ж то не театр, а...

— Клуб! — голосно вигукнув Костик.

Нечитайло Ганна

— Так, так... — далі шепотіла Ляля. — Сільський клуб, але там є велика дитяча кімната, а в тій кімнаті...

— Невже вертеп? — задумано запитав Костик.

— Кажу тобі — так! — впевнено проказала Ляля. — Старовинний вертеп!

— То що ти гадаєш, Лялю, — не йняв віри Славко, — у тому вертепі, а чи ляльковому театрі, якісь химерики живуть?

— Та я не знаю, хлопці, не знаю! Але... Думаю, що там вони й живуть... Бо де ще їм ховатися?

— Але ж хто вони такі, — дивувався Костик, — оті химерики?

— Може, ляльки? — кинув першу здогадку Славко. — Може, химерики — це і є ті чарівні ляльки, га?

— Хлопці, але ж ви самі щойно сміялися. Не буває, щоб ляльки були чарівними... Хоча ви, може, десь щось таке чули, адже ви тут, у селі, всі закутки знаєте?

— Дай подумати... — замислено сказав Костик.

У кімнаті запала тиша. Діти сиділи в кутку, підперши голови руками, й думали.

— Знаю! — за якусь мить вигукнув Костик.

— Що?! — в один голос перепитали Ляля і Славко.

— Знаю, чув якомсь, що отой бородатий дід Маркіян, котрий за рівчаком живе... — почав Костик. — Отой дід Маркіян, що на грибок схожий, що борода в нього, як торочки зі старої шерстяної бабусиної хустини, отой дід, що...

— Та знаємо ми того діда! — урвав Славко. — Кажі вже!..

— То чув я, що той дід, ну той, що вулики у нього, і дині такі величезні, — Костик розвів руки, — аж лускають на сонці...

— Слухай, Костику, — урвався й Лялин терпець, — ти нас до справи веди.

— Май терпіння! Тож кажу, що той дід... Але то я плітки такі чув, я сам точно не знаю, але чув...

— Кажи! — аж гримнув Славко.

— Подейкують, що дід Маркіян ляльки із соломи робить, але чув я, що не прості ляльки, а чарівні, бо руки в діда золоті.

— Чарівні ляльки з соломи? Бо золоті руки? — перепитала Ляля.

— Ну так кажуть... А я шо? Я не знаю, бо сам не бачив!

— Гм...А як же нам дізнатись? Ми маємо побачити, чи вони й справді чарівні. Чи просто дуже гарні, бо дід майстер... — міркувала Ляля.

— Я знаю як! — командним голосом сказав Славко. — Нам потрібно йти у розвідку: до театру, до клубу, до лялькового театру, до...вертепу....

— Шо ти верзеш, Славку? Яка ще розвідка?

— Лялю, з тебе командир нікудишній! Ще й перебиваєш! — зауважив Славко. — Дослухай, отоді кажи!

— Ну-ну! — похитала головою Ляля. — Слухаю....

— Отже, дізнатися про все ми зможемо тільки йдучи у розвідку, але нам потрібно розробити план.

— Який план? — запитав Костик.

— План дій! Костику, не перебивай хоч ти! Кажу вам, — вів далі Сашко, — ми розробимо план заздалегідь, а коли матимемо все готове, підемо до клубу, до діда Маркіяна й кудись там ще... і все дізнаємося про вертеп, про ляльки й оті...як їх? — Славко перевів погляд на Лялю.

— Химерики!

— Так, оті химерики... Щоби дізнатися про ті химерики, ми кожен візьмемо на себе завдання.

— А де ж ми їх візьмемо ті завдання?...— задумався Костик.

— А їх вам дам, а отже, я буду командиром, бо я найстарший! — як саме собою зрозуміле, промовив Славко.

— Таки ти! — погодилася Ляля.

— Отже, я буду командиром, а ти, Костику, будеш моєю правою рукою. А ти, Лялю — лівою!. — радісно вигукнув Славко. — Тобто, Костик буде моїм першим помічником у підготовці до розвідки, а ти, Лялю, будеш моїм другим помічником і матимеш свої окремі завдання.

— Які завдання? — запитав Костик, йому вже зараз кортіло до тієї розвідки вдатися.

— Ми, Костику, ти і я, розпочнемо нашу операцію «Химерики»!. Ти підеш до театру, але іншою дорогою, ніж я. Твоє завдання — знайти таку дорогу, якою мало ходять наші односельці. Це щоби нас не спіймали на гарячому....

— Гм, спробую...

— Я, — далі роздавав завдання Славко, — почну збирати потрібні нам речі: компас, лупу, мапу... ну і таке інше, то мені вже, як командирові, краще відомо...

— А я? — спитала Ляля.

— А ти, Лялю, матимеш особливе завдання, котре може виконати лише така ввічлива, чемна, розумна дівчинка!

— Що ти маєш на увазі, Славку? — від похвали щоки у Лялі аж горіли, й таким захопливим здався їй план Славка-командира.

— Ти, Лялю, підеш у гості до діда Маркіяна й довідаєшся про ті незвичайні ляльки, котрі він майструє...

— Але ж він мене не запрошував... — почала Ляля.

— То нічого, ти будь наполегливою! Скажи, що домашнє завдання таке маєш: за канікули про видатну людину твір написати.

— А як не повірить?

— То ти про життя його запитай, а потім, ніби ненароком, погляд на ляльку переведи, і тоді вже берися за «розвідку».

— Гм, за розвідку... А що, коли дід справді трохи чарівник, думки читати може? Він же мене одразу розкусить! — засумнівалася Ляля.

— Лялю! Ти он яка дотепна і кмітлива! — знову вдався до похвали командир Славко.. — Та ще й від бабці Марії стільки всього дізналася....

— Гарзд! — погодилась Ляля.

— А потім, коли зберемо головну інформацію, — планував Сашко, — вирушимо до клубу.

— А хто ж нас відпустить? Це ж далеко! Знову мама буде гримати: «Вештаєтесь не знати де!» — засумнівався Костик.

— А ніхто! — відповів Славко. — Ми й запитувати не будемо.

— Як не будемо запитувати? — перепитала Ляля.

— А отак — йти доведеться вночі!. Коли всі полягають спати, тоді ми, я і Костик, — викладав свій план Славко, — тихенько виберемось з вікна, щоби ніхто не довідався, й рушимо до тебе, Лялю. Далі легенько постукаємо у вікно твоєї кімнати, а ти вже маєш бути одягненою тепло, бо ж на вулиці мороз.

І як тільки почувеш наш «клич», повинна швиденько вискочити у вікно. Далі підемо дорогою, яку Костик для нас розвідає.

Усі замовкли, обмірковуючи план. Аж тут за спиною пролунало:

— А яку дологу Костик для нас лозвідає?

І Славко, і Костик, і Ляля аж здригнулись від несподіванки — адже, розробляючи план розвідки, вони зовсім забули про малу Натусю.

— Натусю, сказав Костик, тобі те не зрозуміти... Ти мала ще — йди грайся з ляльками...

— Не хоцу! Хоцу з вами... У лозвідку хоцу!

— Це ще що за вибрики? Тобі почулося!

— Ага, почулося! Не візьмете мене, то я все-все татові і мамі лозповім, і сце й бубасі Мадії на Лялю позаліюся...

Змовники припишкли.

— Що робитимемо, командире? — Ляля перша порушила мовчанку.

— А ви як гадаєте? — понуро запитав Славко-командир.

— Як-як? — знову обізвалася Настуся. — Блати у команду доведеться. Га?

— А ти, Натусю, — звернувся до сестрички Костик, — слово можеш дати, що вірною будеш і таємницю нашу нікому не відкриєш?

— Мозу!

— Ну... — замешкався Славко. — Давай слово, Натусько, що нікому про те не скажеш, коли хочеш йти з нами. А коли скажеш комусь, то ми вже нікуди не підемо, покарає нас татко і навіть на вулицю не пускатиме.

— То со тепел лобити?...

— Що робити? Мовчати, Натусю, таємницю тримати отак міцно, як ти зараз пакунок із цукерками тримаєш!

— Добле! Буду, коли мене в команду белете!

— Та беремо вже! Сердито погодився Славко. — Беремо!

— І знай, Натусько, — далі лякав сестричку Костик, — слово твоє, то найдорожче, то ключ до викриття нашої таємниці, то... то сама ТАЄМНИЦЯ!

— Я мовцу! — злякано погодилося дівча.

Кожен із учасників команди дав присягу про нерозголошення таємниці, й тепер команда розвідників складалася з чотирьох сміливих, дотепних і кмітливих учасників.

Запитання та завдання

1. На які свята приїхала в гості до бабусі Ляля?
2. Знайдіть у тексті і прочитайте колядки, що їх виконували діти. Пригадайте, які ви знаєте колядки. Розкажіть.
3. Пригадайте, що таке вертеп? Як він збудований? Чи доводилося вам бачити вертепну виставу?
4. Знайдіть у тексті і прочитайте обряди, повір'я, пов'язані з Різдв'яними святами, кутею та інше.
5. Як звали головних героїв твору? Хто з них вам найбільше сподобався і чому?
6. Про яку важливу справу повідала Ляля хлопцям?
7. Який план дій розробили діти?
8. Як на твою думку, будуть розвиватися події далі у різдвяному детективі? Якщо хочеш дізнатися чим все завершилося у письменниці Оксани Луцківської — сходи до найближчої дитячої бібліотеки і прочитай твір повністю.

Ірен РОЗДОБУДЬКО

(народилася 1962 р.)

Ірен Віталіївна Роздобудько народилася в Донецьку. Читати любила з дитинства. Проте їй довелося попрацювати і телеграфісткою, і в цирку відкривати програму і оголошувати номери, і на телебаченні, і журналісткою. Та попри все найбільше задоволення вона отримує від літературної творчості. А починала вона писати свої перші твори для дітей, а згодом і для дорослих.

ЖИТТЯ ВИДАТНИХ ЛЮДЕЙ. КАТРУСЯ БЛОКУР

Кілька запитань від автора

...Що ти робиш, коли сідаєш малювати?

Звісно, ти береш білий аркуш паперу або альбом, розкладаєш олівці та фарби.

І ніхто тобі не заважає. Адже ти хочеш намалювати свою родину, будинок, садок, свою кицьку, дерева та сонечко на синьому небі. Або — червоний автомобіль чи невідоме королівство...

А що ти робиш, коли тобі не вистачає якоїсь барви?

Звісно, ти кажеш про це мамі або татові. Ви разом ідете до крамниці. І тобі купують фарби чи фломастери. Ти можеш попросити і новий пензлик з ніжного колонкового хутра, і приладдя для змішування фарб, себто палітру; і навіть мольберт...

Маючи все це, ти можеш малювати свої мрії чи те, що запало тобі в душу.

Ось так це відбувається.

Батьки пишаються твоїми здібностями, уважно розглядають малюнок, показують його друзям. Чи не так? Гадаю, що так. А хіба може бути інакше? Але уяви собі таке: ти хочеш малювати, а тобі... забороняють! У тебе немає ані фарб, ані олівців, ані паперу. І всі кажуть: «Що за дурницю ти хочеш робити?»

І тоді ти ховаєшся в найтемнішому кутку і дістаєш з кишені білу хусточку — це «папір».

Ти розрізаєш навпіл червоний буряк — це «фарба». Ти висмикуєш кілька шерстинок із хвоста своєї кицьки і намотуєш їх на паличку — це «пензлик»... Адже тобі дуже хочеться малювати. Попри всі заборони у світі!

Тобі важко таке уявити? Тоді я просто розповім тобі історію. Історію про дівчинку з Маленького Села, яка стала Великою Художницею. Ім'я цієї дівчинки — Катруся. Катерина Білокур. Запам'ятай його.

А наша історія починається так...

Про те, як Катруся розмовляла з квітами

...Катруся вийшла з хати і завмерла від подиву. Вчора вона побачила, як набубнявіли бруньки на деревах, як на стеблинках піднялись угору зелені бутони. Але що робиться сьогодні!

У Катрусі аж подих перехопило. Увесь садок укритися біло-рожевим маревом. Дерев зацвіли! Та так рясно, що, здавалося, вони понадягали мережані

капелюхи! А на стеблинах сотнями розкритих пелюсток замерехтіли пурпурові, сині, білі, жовті зірки! Квіти! Півонії, троянди, мальви, ромашки, волошки!

Вони хитали своїми голівками, і Катруся ніби чула, як квіти перешіптуються поміж собою.

— Це — Катруся! — повідомляла іншим квітам Червона Півонія.

Так... так... Це — Катруся, наша господарка, — кивали у відповідь Ромашки. — Вона вийшла помилуватися нами!

Та вона сама, мов квітка! А очі в неї, як у нас! — прошепотіли Волошки.

А щічки, як у мене! — запишалася Півонія.

А кучері, як у мене! — сказав Кручений Панич.

Ото наївні нерозумні рослини! — почувся рипучий голос Будяка. — Не порівнюйте себе з людьми! Всі ви рано чи пізно відцвісте! Ваше життя — коротке...

Ой, як засмутилася Катруся, зачувши таке! Не вже загине ця неймовірна краса?! Як її зберегти, як зупинити ці хвилини щастя?

Що вона, Катруся, мусить для цього зробити?

У хаті всі ще спали. На подвір'ї тихо коливалися на вітрі випрані мамою рушники...

Катруся тихо-тихо зайшла до хати і взяла зі столу слоїк із буряковим квасом.

Потім вона взяла білий рушник, сіла на призьбі й обережно розстелила його на колінах. Умочила палець у квас... І на білому полотні з'явився «портрет» Півонії!

Червона Півонія зашарілась від гордості.

Це — я! — закивала вона голівкою на всі боки. — Катруся мене намалювала! Ох, яка я гарна!

І нас, і нас намалюй... — заколивалися Ромашки, Волошки, Троянди та Мальви.

— Ой, як вас багато! — сплеснула руками Катруся. — Любі мої, я вас усіх намалюю! От тільки — чим?..

Дівчинка розгублено роздивилась довкола. На городі росли молоді огірки. Але як видобути з них зелену фарбу?

Із землі повитикались кіски моркви.

Але як зробити з неї жовто-гарячу фарбу?

А яким чином передати на полотні небесну блакить?

Ха-ха-ха! — розсміявся Будяк. — І не сподівайтесь!

Катруся це почула й насупила брови: «Нехай собі сміється. А я все одно намалюю ці квіти! Будь-що намалюю!»

Дівчинка глибоко замислилася й не почула, як на поріг вийшла матуся.

Ох ти, бешкетнице! — зарепетувала вона. — Ти забруднила рушника! Негайно біжи до річки і випери його!

Катруся знітилася: ох, і правда — на білому рушнику цвіла велика пурпурова півонія. Що ж вона оце накоїла!

Дівчинка побігла до ріки. На березі ще раз поглянула на свій малюнок. Півонія була, мов жива! Катруся тяжко зітхнула і... занурила рушник у воду. По сріблястій поверхні попливли пурпурові хмаринки. А квітка розтеклася й зникла.

Була — і нема...

Катруся повернулася на подвір'я і повісила випраний рушник сушитися.

Ще раз поглянула на свій садок. Квіти сумно похилили голівки. Особливо засмученою виглядала Червона Півонія.

І лише маленька Волошка підморгнула Катрусі. Мовляв, нічого, дівчинко, все попереду! Ти ще нас намалюєш.

Краще, ніж було!

Про те, як Катруся дізналася про дивних людей — ХУДОЖНИКІВ

Вранці наступного дня Катруся пасла кози за своїм селом, котре називалося Богданівка. Кози скубли траву і дзеленчали своїми дзвониками, що висіли на шиях. Цьому мелодійному дзвону відповідали більші дзвони — ті, що висіли на дзвіниці в сільській церкві. Світило яскраве сонечко, зеленіла трава, здаля виблискувала всіма барвами річечка. Дівчинка замилювалася своїм мальовничим селом, білими хатами, що потопали в яблуневому цвіті. Їй здавалося, що сидить вона посеред справжнього раю, про який розповідав дітлахам місцевий священик.

Катруся примружила очі, дослухаючись, як у траві дзюркоче пісенька коників. І ніби задрімала.

— Дівчинко, скажи мені, це село Богданівка? — почула вона голос і перелякано відкрила очі.

Перед нею стояв невідомий мандрівник у солом'яному брилі та довгому плащі. Свої чоботи він повісив на палицю — щоб не забруднились у далекій дорозі. А в руках у нього була в'язка книжок.

— Так, — із подивом розглядаючи невідомого мандрівника, відповіла дівчинка. — А ви хто?

Незнайомиць усміхнувся і присів перепочити біля малої.

— Я буду тут вчителювати, — сказав він. — Ти ж, мабуть, ходиш до школи?

— Ні, — сказала Катруся, — у мене купа роботи — треба садити картоплю, сапати город, порати худобу, прати, прясти... Тато й мама кажуть, що навчання мені ні до чого!

— Неправильно кажуть... — зітхнув Незнайомець. — Навчатися мають усі...

— Навіщо? — запитала Катруся.

— Щоб уміти читати й писати, — пояснив Незнайомець. — А потім утілити в життя всі свої мрії!

— У мене лише одна мрія, — зітхнула Катруся. — Нездійсненна...

— Яка ж?

Катруся озирнулася довкола: чи ніхто їх не підслуховує, і прошепотіла:

— Я хочу навчитися малювати! А ви можете цьому навчити?

— Ні, — відповів Незнайомець.

— Тоді я до школи не піду! — вперто сказала Катруся і насупилася.

— Я і сам не вмю малювати, — вів далі Незнайомець, — але, якщо ти знатимеш грамоту, ти зможеш прочитати про те, як стають художниками!

Вац Ганна

— Художниками?! — скрикнула Катруся. — А хто вони такі, ці художники?

— Це саме ті люди, котрі малюють картини, — пояснив Незнайомець. — Для того, щоб стати художником, треба мати до цього хист, довго вчитися в спеціальній школі, потім — в училищі, ба, навіть, у самій Академії Мистецтв! Але ця Академія дуже далеко від твого села. Там навчаються діти багатих людей, котрі можуть платити за навчання. Навряд чи тобі це вдасться.

Він помітив, що дівчинка засумувала від таких слів і тому весело додав:

— Але, якщо ти справді хочеш малювати — обов'язково навчишся! Тільки вір у це!

Незнайомець ще трохи посидів біля дівчинки, а потім узув чоботи, струсив з плаща пилюгу й пішов собі далі.

А Катруся довго дивилася йому вслід і ворушила губами, на всі лади повторюючи дивовижне слово — «ХУ-ДОЖ-НИ-КИ».

Тепер вона знала, як називається те, чого так прагнула:

«Я стану художником — та й усе!» — вирішила дівчинка.

Катруся робить пензлика

Сказати — одне, а зробити — зовсім інше! Ну, як можна засісти за малювання, коли весь час доводиться поратися по господарству?

Не встигає Катруся подоїти кіз, як мати кличе на город — бур'яни полізли на картоплю, наче вороже військо! Допіру Катруся повоює з бур'янами, як

треба бігти до річки з кошиком брудної білизни! Тільки розвісить білизну в садку, як уже треба зустрічати з вигону корову. Аж ось видається вільна хвилинка, і бачить Катруся, що сонечко заходить. Яке вже тут малювання? Треба лягати спати!

Так минає день, минає другий, третій... Відцвітають півонії, зацвітають троянди. Хиляться до землі голівки ромашок, облітає з дерев яблуневий цвіт, а натомість виринають з мереживного марева червоні яблука. Ох, як хочеться намалювати хоча б їх! Коли? На чому? Чим?

День і ніч думає про це маленька Катруся. Попросити б у батьків, щоб привезли з далекого міста пензлів та фарб. Але знає Катруся, що грошей на цю розкіш немає... Та й не погодяться тато з мамою купити цей «непотріб». Мовляв, навіщо сільській дівчинці панські забавки?

Але все ж таки поталанило Катрусі! Перед святами почали селяни прикрашати свої домівки, фарбувати паркани, білити стелі, підсинювати вапно спеціальним синім порошком.

От коли набрала Катруся різних фарб! В одного сусіда попросила трохи зеленої, в іншого — слоїчок червоної, у третього — білил та синьки.

Підбрала з дороги шматок гладкої фанери, почистила її. І замислилася: чим же малювати? Пальцем? Гілкою? Травинкою?

Вац Ганна

Чим малюють ті художники, про котрих Незнайомець говорив? Невже в них такі ж величезні пензлі, якими хату білять? У кого запитати?

Немає в кого...

Аж ось замукала в стайні корова.

— Принеси їй води, — сказала мати, — певно, пити хоче!

Пішла Катруся по воду. А поки корова пила, гладила її по м'якеньких боках. І все думала, міркувала — де ж взяти пензлика? От якби ж то він був таким ніжним та м'яким, як коров'яча шерсть!

І тільки-но про це подумала, як аж завмерла від здогадки. Звісно! Пензлик має бути м'яким і тоненьким, кожна волосинка — окремо, а в кінці — трохи загострена. А намотувати шерстинки треба на паличку, щоб зручніше було вмочати їх у фарбу!

Як зраділа Катруся, не переказати їй словами! Ще б пак! Сама додумалась, із чого робиться таке важливе для справжніх художників знаряддя!

Насмикала ворсинок з корови, перев'язала ниткою, прилаштувала до гілки. Пензлик готовий!

Тепер можна й малювати. Адже все село — на святі, у церкві. І батьки там. Ніхто не заважатиме Катрусі.

Сіла дівчинка на призьбі. І від хвилювання навіть очі заплющила. Невже зараз вона почне малювати, втілить у життя свою мрію?! Глибоко зітхнула і... провела пензликом по фанері...

Тихо-тихо було в садку. Навіть квіти зачаїлися, повернулися до Катрусі своїми найбарвистішими пелюстками — щоб дівчинці краще було малювати їхні портрети. І Катруся малювала й малювала.

Навіть не помітила, як сонечко зайшло. Як почали вертатися зі свята сусіди...

— Катре, Катре, куди ти поділась? — загукала з порогу мати. — Чому курей не зачинила? Чому відро порожнє?

Схопилася перелякана Катруся та так швидко, що аж слоїки з фарбами поперевертала.

— Ти що тут робиш? — підозріло поглянули на неї батьки.

А Катруся ховала за спиною фанерку зі своїм малюнком.

— Покажи-но! — попросив тато.

Він узяв з рук дівчинки малюнок і довго дивився на нього. Мати позирала з-за його кремезного плеча.

Довго-довго вони розглядали Катрусину роботу. А дівчинка стояла перед ними ні жива ні мертва і сподівалася, що ось-ось зараз скажуть вони, що пишаються нею, що куплять їй фарби і справжніх пензликів... А ще краще — відправлять на навчання!

Але батьки мовчали. А потім тато тяжко зітхнув:

— Не селянська це праця — малярство... Та й не жіноча справа. Не роби, доню, дурниць. Адже засміють нашу родину в селі. Скажуть люди, що ростимо неробу.

— І ніхто тебе заміж не візьме! — додала мати, відбираючи розфарбовану дощечку й ховаючи її у повітці.

Сумна стояла Катруся посеред садочка, аж доки знову почула лагідний шепіт Волошки: «Гарна була картина, дівчинко! А я на ній буду квітнути вічно!»

Перша Катрусина перемога

З того часу по селу пішла чутка про те, що донька в родині Білокурів якась чудна, не така, як інші дітлахи. Ті вечорами збираються, гомонять, грають в ганчір'яного м'яча, в цура й пека. А Катруся сидить і на вечірню зорюдивиться чи ходить луками, щось шепоче до квіток, бажає їм «на добраніч».

Та це ще й нічого! Але помічають дітлахи, що носить вона в кишені огризок олівця й на чому тільки можна вимальовує якісь візерунки. От і почали Катрусю дразнити. Навіть рідною вулицею було важко пройти, аби не почути від сусідів: «Ось іде наша принцеса — Катря-малярка!»

А хлопчаки й підхоплюють, кричать їй вслід:
— Ма-ляр-ка! Ма-ляр-ка!

Батькам соромно за таку доньку. Ну що з неї виросте? Хіба можна бути такою мрійницею, коли стільки роботи довкола? І що вона бачить, коли ось так дивиться на дерева і квіти? З дерев треба врожай знімати — он скільки яблук та слив нині вродило. А квіти...

Та яка ж із них користь?

— Чого ти весь час на квіти дивишся? — якось не витримали подружки.

Катруся подивилась на них здивовано й каже:

— Хіба це я на них дивлюся? Це ж вони на всіх нас дивляться! Хіба ви не знаєте, що квіти — то очі Землі? Вона дивиться цими очима і питає, навіщо ми живемо, задля чого?..

Засміялися діти, розповіли батькам. І ще тяжче стало жити маленькій художниці в такому гарному, такому барвистому світі. Адже сховала матуся і

той маленький олівець, що був у Катрусі в кишені. А як прийшла зима і в печі почало топитися, то вигрібала всі вуглинки, аби донька й ними не малювала!

День і ніч не спала Катруся. Не спала, крутилася в ліжку, дивилася на місяць і надумала, що не зможе вона жити без малювання! Хіба ж можна не виконати обіцянку, котру дала вона квітам, — утілити їх на папері?

А ніхто її не розуміє, ніхто не допомагає, а лише сміються... Якби вчилася Катруся в школі, знала грамоту й могла читати, то дізналася б про таких самих людей, котрих завжди вважали і дивними, і не схожими на всіх. І зрозуміла б, що не одна така на світі! Але тоді здавалося дівчинці, що вона геть самотня й ніхто не може її зрозуміти.

Побачили батьки, що нікуди їм не подітися від доньчиного захоплення, порадилися й вирішили: нехай віднині Катруся малює. Але за однієї умови — лише увечері по суботах, коли в хаті та на подвір'ї роботи менше! І навіть купили їй на ярмарку в самому Яготині фарби та пензлики.

Це була перша Катрусина перемога!

Як Катруся хотіла вчитися

Грамоту Катруся вивчила сама. Вчила по одній літерці абетку, а потім складала літери у слова, котрі вичитувала в книжках. А книжки брала, де тільки могла, — в сусідів, у подружок, які вчилися в сільській церковній школі, у того Незнайомця, що приїхав учителювати в Катрусину Богданівку.

Першою прочитаною книжкою був «Кобзар» Тараса Григоровича Шевченка.

— Ну, от бачиш, — казали батьки, — читати навчилася, то навіщо витрачати час на інші науки? Сідай краще вовну прясти!

Катруся бралася за веретено, а на колінах розкладала книжку. Пряде — і поглядає на сторінки, ворушить губами — читає. І так їй кортіло дізнатися більше про письменника, вірші якого так подобалися малій Катрі. Почала вона розпитувати у всіх, хто ж він такий, цей поет — Тарас Шевченко?

І яке ж було її здивування, коли дізналася Катруся, що він не лише поет, а ще й — художник! І чимось навіть схожий на неї, на Катрусю Білокур! Адже виріс у бідній родині, в маленькому селі й малював майже так само, як вона, — ховався від усіх, запалював свічку і малював. І ніхто його не вчив! Та ще й був той Тарас Григорович кріпаком, працював у пана! А досяг такої слави, про яку і Катруся мріє у своїх снах.

Отже, вирішила Катруся, може бути й таке! Варто лише не кидати своєї мрії, йти до неї і нікого не слухати! Вчитися треба!

Тим більше, батьки вже не спалювали її малюнків у печі — отже, буде що показати вчителям у художньому училищі. Відібрала Катря два найкращі малюнки й вирішила поїхати до самого Миргорода, до школи, де вчать правильно малювати.

Довга була та дорога... Але таки доїхала Катря до художнього училища. А коли відчиняла двері до високого шкільного начальства, котре називалося «Приймальна комісія», ноги її тремтіли від страху.

Подивився Директор художнього закладу на Катрусині малюнки і схвально захитав головою, а потім запитав:

— А яка у тебе, дівчино, освіта? Ти закінчила школу?

— Ні... — відповіла Катруся. — Мені нема коли вчитися — треба працювати по господарству. Але читати я вмію!

Вац Ганна

Насупився Директор і повернув їй малюнки.

— У нашому закладі вчать лише ті, хто школу закінчив! Їдь додому і більше нас не турбуй! У нас вчать лише освічені школярі!

Дуже засмутилася дівчинка. Забрала малюнки. Похнюпилася та пішла зі шкільного подвір'я. А Директор ще їй наказав більше її не приймати.

Художнє училище містилося за великим парканом, на воротах стояв суворий дядько у солом'яному брилі. Зачинив він за Катрусєю браму.

Ніби двері до мрії зачинив!

«Ні, не може такого бути, щоб не було на світі добрих людей! — подумала Катруся. — Невже не бачить ніхто, як я добре малюю? Невже ніхто не допоможе?!»

Що ж робити? І спало їй на думку таке: а якщо перекинути ці малюнки через паркан училища? А раптом буде там гуляти добрий учитель, помітить їх, підбере, наздожене Катрусю і скаже їй: «Дівчинко, ти дуже талановита! Ти повинна вчитися!» Підстрибнула Катруся і перекинула малюнки через паркан...

Але ніхто не звернув на те уваги.

Пішов дощ, зірвався вітер. Залило Катрусині квіти дощовими сльозами, замело пилюгою...

Де вони, ті квіти? Хто підібрав їх? Хіба міг знати той Директор, що минуть роки і малюнки Катерини Білокур будуть виставлятися в картинних галереях усього світу?

Але не знала того й сама Катруся...

Як Катруся молилася на Чернечій горі

«До кого ж тепер звернутися по допомогу, — вирішувала Катруся. — Де шукати вчителів? У кого просити поради?»

І згадала вона про долю Тараса Григоровича Шевченка. На кожному покуті, в кожній хаті разом з іконою висів його портрет. То хібане можна до нього молитися? Подумала так і вирішила поїхати до Канева на Чернечу гору, де з високої кручі дивиться на світ Великий Поет.

Обрала такий день, щоб нікого там не було, — понеділок.

Дісталася до Гори крутими сходами. А коли дійшла, впала на коліна перед пам'ятником Тарасу Григоровичу і сказала так:

— Тарасе Григоровичу, допоможіть мені стати художницею! Ніхто мені не вірить, ніхто мене не розуміє і Ви! Кажуть люди в нашому селі, що ця справа — не для простих людей. Але ж ви, Тарасе Григоровичу, самі знаєте, що воно таке — коли не можеш не малювати, віршів не писати! Вам це також забороняли! Дайте мені сили! Що ж мені зробити, щоб подолати цю стіну, щоб світ побачив мої картини?

Простояла Катруся біля могили Кобзаря до глибокої ночі. І повернулася додому заспокоєна. Бо почула його відповідь, його добре слово.

А сказав він таке: «Шукай не слави, а хороших людей! Їх на світі багато! Варто лише знайти їх! І вони тобі допоможуть!»

...Минуло багато років, поки зрозуміла Катруся Тарасову пораду. Тоді вже провели в її селі радіо, і почула вона голос дивовижної співачки — Оксани Петрусенко. І закортіло дівчині зробити їй подарунок. Написала Катря Білокур листа до столиці, а в лист вклала свій малюнок — з кетягом червоної калини. Хоча на відповідь і не сподівалася.

Але співачка відгукнулася! Більше того — розповіла про сільську художницю знаним у мистецтві людям.

З того часу й почалася велика слава Катерини Білокур.

Приїздили до неї митці, привозили фарби і справжні пензлики, журналісти писали про неї в газетах. Повезли Катерину до найвідоміших музеїв світу — до Ермітажу, що в Ленінграді, до Третьяковської галереї, що в Москві.

Дізналися про дивовижну українську художницю і в Парижі. І там була виставка Катерини Білокур.

Були на тій виставці всі відомі у світі художники. А серед них — Пабло Пікассо, Сальвадор Далі. Дивувалися вони, перешіптувалися:

Вас, Ганна

— Невже ця художниця ніде не вчилася малювати?

— Невже вона з маленького й нікому невідомого села? Хіба може бути таке?

— Хто ж їй допомагав? Хто ж її вчив такому диву?

Якби могла Катруся відповісти їм, то тільки посміхнулася б і сказала: «Мене вчила сама природа! У неї стільки барв!»

Лист у майбутнє

...І почалася для Катерини Білокур інша, щасливіша історія в житті.

А точніше — почалася вона для її картин, для її улюблених квітів. Адже мандрували ці картини по всьому світу. І скрізь, де їх виставляли, дивувалися люди, раділи й починали краще розуміти красу природи.

А Катерина так і жила у своїй Богданівці й увесь час малювала. Тільки тепер листувалася вона з усім світом! Приїздили до неї відомі люди — письменники, художники, музиканти, науковці. Приїздили вклонитися, попросити поради...

Ось так воно буває в житті, коли ти йдеш до своєї мрії.

Йдеш попри всі негаразди, долаєш перепони й віриш у себе.

І тобі залишила Катерина Білокур свою пораду! Ось що написала вона у своєму щоденнику:

«Доля випробовує тих, хто надумав дійти якоїсь великої мети. Але сильних духом не злякає ніщо! Вони із стиснутими вустами уперто,

сміливо і гордо ідуть до наміченої мети — крок за кроком, вперед і вперед!

І таки досягають мети. І тоді доля віддячує їм сторицею і відкриває перед ними всі таємниці дійсно прекрасного і ніким неперевершеного МИСТЕЦТВА!»

Маленька післямова

Коли ти знову сядеш малювати і розкладеш перед собою аркуші та фарби, згадай цю історію про маленьку сільську дівчинку, в якій не було ні фарб, ні пензлів. Та було головне — віра у своє покликання і величезне бажання зробити так, щоб краса ніколи не полишала життя. Краса, яку вона увічнила простим пензликом з коров'ячої шерсті...

Запитання та завдання

1. Про кого це оповідання? Що ви знаєте про художницю Катерину Білокур? Що любила малювати Катруся?
2. Згадайте, що слугувало дівчинці першим папером, фарбою і пензликом?
3. Спробуйте уявити, як Катруся розмовляла з квітами. Як ви думаєте, що їй говорили квіти?
4. Що вас вразило найбільше у житті Катрусі Білокур?
5. Пропонуємо на наступній сторінці прочитати про художницю цікаву інформацію.
6. Знайдіть в інтернеті фото картин Катерини Білокур. А якщо у вас є можливість, відвідайте Яготинську картинну галерею.

Українська художниця Катерина Білокур (1900–1961) народилася напочатку минулого

століття в мальовничому селі Богданівка Яготинського району, що на Київщині в бідній селянській родині. Сама навчилася малювати. Малювала спочатку на клаптиках домотканого полотна. А фарби робила з соку рослин. Малювала здебільшого квіти — вона їх дуже любила і ніколи не зривала. Квіти художниця писала завжди живі, з натури, нерідко поєднуючи в одній картині то весняні, то осінні — така картина створювалася природньо, з весни до осені.

«Може ви незадоволені моєю роботою, — писала вона в одному з листів, — що я малюю лише одні квіти? Але як же їх не малювати, якщо вони такі красиві! Я і сама, коли починаю малювати чергову картину з кольорами, іноді думаю: ось коли цю закінчу, тоді вже малюватиму що-небудь з життя людей. Але поки закінчу, в голові вже виникає цілий ряд нових картин, і одна інший чудовіше і одна інший красивіше — і всі квіти. Ось вам і відповідь. А прийде весна, зазеленіють трави, а по-

тім і квіти зацвітуть... І Боже! Як глянеш довкруги — ті хороші, а ті ще краще, а ті ще чудовіше... І я забуваю все на світі, і знову малюю квіти. Не гнівайтеся на мене, мої близькі і далекі друзі, що я малюю квіти, адже з кольорів картини красиві».

Погляньте на її картину «Квіти за тином». За тином квітують троянди і тюльпани, жоржини і півонії, ромашка і красолька, мальви і лілії, півники і кручені паничі. І все це виписане навдивовижу тонко і правдиво. Чи бачили ви такі квіти або садили з мамою біля хати? А які з цих квітів ростуть у вашому садку? Яке враження справила на вас картина?

Відомий іспанський і французький художник Пабло Пікассо, який побачивши на Міжнародній виставці в Парижі картини Катерини Білокур, сказав: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!»

НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНІ ТВОРИ

Анатолій ДРОФАНЬ
(1919–1988)

Анатолій Дрофань народився в місті Ічня на Чернігівщині в сім'ї залізничника. Батько письменника був завзятим мисливцем і синові нерідко випадала нагода побувати з батьком на полюванні, посидіти біля вечірнього вогнища, заночувати під копицею пахучого сіна.

У своїх творах письменник спонукав по-особливому ставитися до природи, розкриваючи неповторні її кольори. Кожна бадилінка для нього щось значила, про кожную міг розказувати цілі історії. А ще у своєму саду вивів новий сорт яблука, який назвав «дрофанівкою». Та найбільше він любив писати для дітей пізнавальні твори.

ІРЖАВА ПІДКОВА

(Із повісті «Загадка старої дзвіниці»)

Від нашого з Льоньчиком будинку до старого монастиря — рукою подати, а високу дзвіницю ви-

дно навіть з вікон моєї квартири. Але всім тим ми якось мало цікавилися і майже нічого не знали ні про монастир, ні про його дзвіницю.

Тож, вийшовши з Палацу, порішили зразу ж піти на високий берег, де між зелені дерев похмуро сіріють монастирські мури.

О, які грізні, виявляється, вони! Височенні, з вузькими прорізами — щілинками, з подзьобаною і викрашеною цеглою. Наче аж дихають чимось давнім — давнім. Та нас

найперше манила ота височенна дзвіниця, що своїм заржавілим хрестом мовби аж небо черкає.

Стоїть вона на монастирському подвір'ї. Проте туди легко зайти, бо брама розчинена — в багатьох будівлях якісь склади, майстерні. У великому корпусі, що прилягає до дзвіниці, зберігаються мішки з борошном, які вантажать на машини.

Ми підійшли ближче до дзвіниці. В самому низу її — маленькі двері. Але на них величезний замок.

Як нам бути? Що робить? Як проникнути отуди, всередину?

— Знаєш що, Льоньчику, — сказав я другові, — давай ми зараз нікому не говоритимемо, що нам треба. Бо признаєшся — можуть зразу випроводити: мовляв, не тут комашні лазити... Та й взагалі хай це буде наша таємниця.

Мостовищикова Дар'я

Мостовищикова Дар'я

— Правильно, — погодився він. — І дома про це не треба казати. Бо мами дізнаються, зроду не пустять на дзвіницю... «Хочете повбиватися?.. Покалічитись?» Хіба не знаєш?

То була чистісінька правда. Та й цікавіше жити на світі, коли в душі носиш якусь велику таємницю.

— Давай надалі, — таємниче зашептав Льоньчик, — наше діло іменувати операція...

Він замислився — як же назвати її. Підняв голову вгору, глянув на дзвіницю. Я теж слідом за ним подивився туди. А там якраз два голуби — білий і чорно-рябий — кружляли навколо купола.

— О, — вигукнув я зраділо, — давай називати нашу операцію «Голуб».

— Чудесно! — схопив мене за лікоть Льоньчик. — Операція «Голуб».

Але щоб це була справжня таємниця, — сказав я, — нам треба заприсягнутися, що берегтимемо її, як... як...

Я не знаходив потрібного слова і поглядом просив Льоньчика, що стояв проти мене, допомогти.

Він теж задумався, пригладжував русяве волосся, морщив лоба, але потрібні слова не приходили і йому в цю мить на пам'ять. Тоді він простягнув мені руку, урочисто сказав:

— Одне слово, на п'ять!..

— А ви це, козаки, чого тут? — почув я раптом чийсь голос зовсім близько.

Ми озирнулися.

За кілька кроків стояв чоловік у сірій сорочці, заправленій у руді штани, в кашкеті з великим козирком, в чоботях. Він спирався на ковінку і прищуреними очима пильно дивився на нас.

— Гуляємо,— сказав Льоньчик байдуже, ніби ми не мали ніякої таємниці та найменшого інтересу до старого монастиря, і нам однаковісінько, де блукати.

— Хіба іншого місця нема?— поцікавився чоловік.

— Нам скрізь місце,— махнув недбало рукою Льоньчик і вже повернувся, щоб іти звідси геть.

А я подумав, що даремно він сердить чоловіка, та, щоб якось задобрити незнайомця, покірніше промовив:

— Любо тут...

І зразу ж переконався, що правильно зробив. Бо чоловік трохи здивовано підняв з лоба кашкета, від чого обличчя його з маленькими сивими вусиками пободрішало, запитав:

— А що ж тут любого?

У мене зразу ж заворушилися сумніви. Може, це гарна людина і їй варто признатися, що привело нас сюди? Либонь, вислухає, зрозуміє і захоче допомогти. Але ту ж мить згадав про нашу клятву, тим більше, що Льоньчик застережливо зиркнув: мовляв, тримай добре язик за зубами.

Але що ж йому відповісти? Чим цікаво тут?

Я розгублено кинув погляд довкола. І нараз біля дверей дзвіниці побачив стару заржавілу підкову.

— Ось,— побіг зраділо до неї, схопив у руки і підняв перед себе.

Обличчя чоловіка насторожилося, потім затеплилось в усмішці.

— О,— ворухнув бровами він,— знайдена підкова — то все одно, що ключ від щастя.

— А нам можна забрати її з собою? — запитав я. Та чого ж, знайшов — то бери...

Льоньчик зрозумів, що тепер випала та хвилинка, коли можна повести мову й ближче до діла. Зауважив, хитнувши головою в бік дзвіниці:

— Ну й замок же почепили... Не менше як пуд важить...

Чоловік від тих слів нараз построгішав:

— А до замків — сказав із притиском, — вам зась... Не ваше жито мелеться...

Льоньчик був з тих реп'яшків, що, зачепившись, не легко відриваються.

— Ви його стережете?— запитав з милою усмішкою.

— Авжеш. Та чого це ви стали тут просторікувати? Проте в голосі незнайомця вже не було ні строгості, ні нетерпіння.

Я це помітив і знову запитав:

— Оця дзвіниця, певно, давня-давня?..

Тисячу років уже стоїть, — відповів чоловік прирливіше.

— Аж тисячу?..— зіщулився Льоньчик так, ніби та тисяча нараз лягла йому на плечі.

— Тисячу, хлопці...

І тут я побачив, який Льоньчик хитрий. Він підійшов ближче до чоловіка, довірливо та тихо попросив:

— Дядю! А ви б не могли нас пустити отуди? — і показав на двері.

— А чого вам туди? — нахмурився незнайомець.

— Та ми б хотіли глянути, чи далеко видно з тієї дзвіниці...

— Хе-хе...— засміявся чоловік,— чого захотіли. Авжеш що далеко. Бачите, яка висока. Коли б із неї кинути вгору оцю ковіньку, за хмару б зачепилася. Ну та годі, козацтво, йдіть уже звідси, час браму зачиняти...

Підкову я приніс додому.

Та перед тим хочу вам сказати, що жив я з мамою, татом і дідусем. Дідусь зустрів мене на порозі.

— А це що?

— Знайшов, дідусю,— кажу йому.— Говорять, на щастя...

— А так. Та ще ж яка,— роздивився зацікавлено,— наче всю планету переміряла, стерлася.

Я був здивований, коли побачив, що дідусь почистив підкову, забив цвяшок у стіну біля дверей і повісив її туди.

— Навіщо ви, дідусю?

— Так годиться. В старовину вважали, що біда ніколи не посміє переступити поріг оселі, в якій березуть знайдену стару підкову. А в людини, що підняла її, все життя збуватимуться бажання.

— Ох, дудусю, — зітхнув я,— коли б то...

Мостовицькова Дар'я

Запитання та завдання

1. Куди прийшли хлопчики? Що вони там побачили?
2. Прочитайте, якими вони побачили монастирські мури.

3. Чим вразила хлопчиків дзвіниця? Як ви думаєте, чому хлопцям треба було на неї пробратися?
4. Чому діти вирішили все тримати в таємниці?
 - Прочитайте розмову хлопчиків в особах.
 - Прочитайте розмову дітей з незнайомцем в особах.
5. Розкажіть, як хлопцям вдалося викликати на розмову незнайомця. Якими рисами наділений Льончик?
6. Як ви думаєте, чи пощастить дітям пробратися на дзвіницю і завершити операцію «Голуб»? Якими рисами вони наділені? Чому ця частина повісті називається «Іржава підкова»?
7. Як називається повість? Вам би хотілося дізнатися про загадку старої дзвіниці? Для цього треба прочитати всю повість, в якій автор розповідає про різні події, про завдання, яке хлопчики намагаються виконати.
 - Назвіть всіх персонажів твору.
 - Назвіть головних персонажів твору.
 - Розкажіть про головних персонажів твору.
 - Висловіть міркування, навколо яких персонажів твору відбуваються події в повісті? Чи може бути описана в усьому творі лише одна подія? А в оповіданні? Зробіть висновок, чим повість відрізняється від оповідання.

Зірка МЕНЗАТЮК *(народилася 1954)*

Сучасна українська письменниця Зірка Захарівна Мензатюк народилася 21 жовтня 1954 року на Буковині у великому й славному селі Мамаївцях під Чернівцями. Зірка з дитинства, з восьми років, почала писати казки й вірші. Їх друкували в різних газетах. Після школи закінчила факультет журналістики Львівського університету.

Зірка Мензатюк видала більше десяти книжок казок і оповідань. Її твори розповідають про українські звичаї, про нашу славетну златоглаву столицю, про українські храми, про старовинні фортеці й захоплюючі мандри рідною країною.

ПОВЕРНЕННЯ ЛИЦАРЯ МИХАЙЛИКА

Київ славиться своїми церквами з золотими банями, тому й має поетичну назву — золотoverхий. А походить вона від одного з соборів, що також так називається — від Михайлівського Золотоверхого. То був перший київський собор, покритий золотом.

Цей собор і монастир при ньому належав до найбільших святинь України. Він постав на горі, де раніше стояли поганські ідоли, де шумів священний Перунів гай.

Собор заклали в липні 1108 року. Збудував його князь Святополк Ізяславич, онук Ярослава Мудрого, присвятивши архангелові Михаїлу, покровителеві київських князів, та і всього Києва. Його й тепер зображено на міському гербі. Храмове свято Києва також відзначають на Михаїла — 21 листопада. В цей день довго й лунко дзвонять дзвони у всіх київських церквах.

У новому соборі поклали моці великомучениці Варвари, які привезла з Візантії дружина князя Святополка, грецька царівна Варвара. А невдовзі тут трапився незбагнений випадок. Літопис розповідає таке. На храмі з'явився невідомий птах, що «величною був як вівця, і сяяв усіма кольорами, і пісень безперестанно співав, і багато насолоди походило від нього, і сидів на церкві 6 днів, і полетів,

і ніхто ніколи вже не міг його бачити». Кияни вирішили, що то з'явився ангел.

Коли з часом позолота на банях стерлася, її було оновлено незвичайним чином. У 1416 році на Київ напав татарський хан Едигей. Знатні жінки, сховавшись у замку, просили в Бога порятунку. За це вони пообіцяли віддати свої коштовні прикраси на позолоту собору. Едигей доценту спалив місто, Печерський монастир. Дивом уцілів тільки дерев'яний замок.

Наступного разу кошти на позолоту дало козацьке військо на чолі з Богданом Хмельницьким.

В історії монастиря багато дивовижного. Його обминали страшні епідемії. Так сталося в 1711 році, коли після жахливої чуми в Києві лишилася в живих ледве десята частина жителів, так трапилось і при пошестях у 1770, 1830, 1837 роках.

Довгий час монастир був центром церковної влади в Україні — в ньому жив митрополит. Ще з княжих часів тут діяла школа, потім і друкарня. Настоятелі монастиря були видатними просвітителями України.

За радянської влади на місці Михайлівського Золотоверхого монастиря, окраси Києва, запланували спорудити урядовий центр з парадним майданом. У 1936 році собор висадили в повітря. Перед тим пограбували й вивезли в Росію його коштовності: браму іконостаса з чистого срібла, срібну раку святої Варвари, ще безліч мистецьких речей.

Але інші народи відбудовують свої зруйновані пам'ятки. Поляки спорудили заново і королівський замок, і старовинні будинки у Варшаві, знищені під час війни. То чому й нам не робити так само?

У 1994 році почалася робота над відновленням монастиря. Спочатку архітектори, реставратори на чолі з Юрієм Лосицьким розробили проект відбудови, вивчивши архівні документи. Під керівництвом відомого дослідника історії Києва Гліба Івакіна відкрили старі фундаменти. Вчені знайшли старовинні гривні, золоті княжі персні, хрести в срібних оправах, дуже цінну кам'яну плиту з зображенням святого вершника.

Майстрам довелося заново відкривати стародавні технічні прийоми, розгадувати секрети прадідів. Спочатку відбудували дзвіницю. Таких дзвонів, як на ній, нема ніде в православному світі. Ми не раз бачили в кіно, як дзвонарі розгойдують дзвін мотузкою. На Михайлівській дзвіниці застосовано модерний комп'ютерний годинник з електронною клавіатурою та електромагнітними пристроями до кожного дзвона. Тому на дзвонах, мов на музичному інструменті, можна зіграти будь-яку мелодію. І вони виграють щогодини: гімн України, молитву за Україну, «Рече та стогне Дніпр широкий», найвідоміші пісні.

А далі звівся з попелу й красень собор. На його фронтоні¹ колись стояла позолочена постать архангела Михаїла. Добрі люди врятували її, підібравши на смітнику. Довгі роки вона зберігалася у Львові. Тепер львів'яни повернули пам'ятку Києву. Але щоб під дощем цей винятковий взірець давнього мистецтва не руйнувався, на соборі встановили нову скульптуру. Гроші на неї дали всесвітньо відомі українські спортсмени брати Володимир та

¹ Фронтоні —

Віталій Клички. Хтозна, може, літ через п'ятсот люди розповідатимуть легенду про братів-богатирів, як тепер розповідають про київських жінок, що віддали прикраси на позолоту соборних бань.

Скульптура здається невеликою, а проте на неї пішло 300 кілограмів дорогої бронзи, позолотою вкрили 3,2 квадратного метра площі. Роблячи копію, митці виявили на плечі архангела портрет давнього майстра. Умілець викарбував його серед узорів обладунку архангела. Він мав високий лоб, трохи завеликий ніс, традиційні українські вуса.

Собор чудово оздоблено; митці, що володіють стародавньою технікою малярства, прикрасили його мозаїкою, розмалювали стіни.

Справжні, найкоштовніші мозаїки і фрески також збережено. Перед зруйнуванням собору вчені зняли їх зі стін. Але більшість з них вивезено в Росію. Чудовим мозаїчним зображенням святого воїна Дмитра Солунського відкривається експозиція московської Третьяковської галереї. Інші михайлівські мозаїки і фрески зберігаються в Москві та в Петербурзі. Здається само собою зрозумілим, що їх треба вернути у відновлений собор.

З давнього часу дійшла легенда про лицаря Михайлика, що захищав Київ від усіх напасників. Але кияни його скривдили, і лицар, піднявши на спис Золоті ворота, мов копицю сіна, поїхав геть. «Старі люди кажуть, що колись повернуться і Золоті ворота, і Михайло», — провіщала легенда. І ось — вернулися відновлені ворота, вернувся й святий небесний покровитель Києва. Віряться, що він знову захищатиме нас від лиха, що з його святою допомогою відродиться давня слава Києва й України.

Запитання та завдання

1. Про який собор мовиться у творі?
2. Коли його почали будувати? І хто був ініціатором створення собору?
3. На честь кого був названий собор Михайлівський?
4. Чому його називають Золотоверхим?
5. Які страшні події трапилися в історії собору і монастиря при ньому?
6. Коли почалися роботи над відновленням монастиря і собору?

Майк Йогансен (1895–1937)

Михайло (Майк — вигадане ім'я самим письменником) Йогансен народився в Харкові. Перший свій вірш написав у 9 років німецькою мовою. Взагалі, він був здібним до вивчення різних мов. А знав їх більше 120. Міг за тиждень вивчити одну іноземну мову.

Любив природу, спостерігав за тваринами, вивчав їхні звички і про них писав у оповіданнях для дітей.

ЯК МУРАШІ ЦУКРУ НАЇЛИСЯ

Зимую мурашів не видно. Вони сховалися під землею, затулили дірочки і ждуть, поки стане тепло.

Коли настане весна і буде тепло, мураші поодтуляють дірочки і повилізять на сонечко. Є колючий

такий будяк, і на тому будяку живуть зелененькі малесенькі тлі. Вони смокчуть той будяк.

От мураші позлазять на ті будяки і беруться вусами лоскотати тлю. Полоскоче, полоскоче, а тля й пустить із себе крапельку соку, що вона насмоктала з будяка. Тоді мураш ту крапельку ковтне та й біжить до другої тлі. І ту полоскоче, і та крапельку пустить, і цю крапельку ковтне собі мураш. Так і живуть — доять оту зелененьку тлю.

Чи ти коли-небудь роздивлявся добре мурашу? У нього є голова, а на голові вуса. Тими вусами вони лоскочуть тлю, видоюють з неї молоко.

Та в мурахи не тільки вуса є на голові. Є в нього й очі, лупаті та круглі. Є ще й кусачки-кліщачки.

Як упіймати двох мурашів, щоб були не з одного мурашника, та вкинути їх у склянку, то вони, бува, почнуть битися.

Чи ти бачив колись, як мурахи б'ються? Кулаків у них немає, а є оті кусачки. От вони позчеплюються тими кусачками і дивляться одне на одного.

У мурахи є їдка кислота. Як вони позчеплюються, то й починають згинатися, щоб бризнути одне одному ту їдку кислоту. Хто перший бризне другому кислоту, той і дужчий.

У мене був мурашник у хаті. Літом пішов я на вигін, одшукав, де живуть мураші, копнув лопатою так, щоб ухопити багато мурашів та яєчок їхніх, і поніс до себе в хату. Там я взяв два скельця та й улаштував мурашів із землею між тими скельцями.

Так вони в мене жили цілу зиму.

Поробили в землі між склом доріжки, коридори, кімнати і живуть.

Треба ж їх і годувати. Годувати треба медом. Меду в мене на той час не було. Я взяв маленький шматочок цукру і поклав там, де в них був коридор. Поклав, а сам дивлюся, що воно буде.

Виліз один мураш у коридор, знайшов цукор та й припав до нього.

Припав і смокче.

Тоді і другий мураш виліз — і теж до цукру. Смокче. Тоді третій.

Сидять на шматочку цукру і смокчуть.

Дивився я, дивився, аж в одного мураша черевце розпухло. Було чорне, а зробилося смугасте і здорове стало.

Ну, думаю, об'їлися мої мураші цукру. Тепер захворіють і загинуть. Було б, думаю, не давати їм одразу стільки цукру, а то як же я їх тепер лікуватиму!

Мураш дуже маленький, лікаря до нього не покличеш і температури йому не зміряєш. Пропали, думаю, мої мурахи.

Коли дивлюсь, а перший мураш перестав смоктати цукор. Учепився лапками за землю й висить так.

Тут ще повилазили мураші, та вже не йдуть до цукру. Може, ці розумніші, не хочуть, щоб їм так черево рознесло?

Ні, видно, й ці хочуть солодкого. Підповзли до того мураша і почали його лоскотати вусами. Полоскочуть, полоскочуть — він і пустить із себе солодку

Добровольська Ярина

краплю. Припали вони до цього мураша і смокчуть уже з нього цукор. Виходить, що цей мураха мусив їх усіх напувати. Так вони смоктали з нього дуже довго, а коли висмоктали, то й черевце в нього зробилося знову чорне й мале.

Він тоді встав, розгладив вуса і пішов спати.

Так я і годував своїх мурашів зимою цукром. А навесні, коли стало тепло, знову випустив їх на вигін. Хай смокчуть тепер ту зелену тлю, що на будяках.

Запитання та завдання

- 1.** Про кого мовиться у щойно прочитаному оповіданні Майка Йогансена?
- 2.** Що ви вже знали про цих маленьких комах і що нового дізналися.
- 3.** Доведіть, що прочитаний твір — науково-художній.
- 4.** Прочитайте інформацію про мурах в енциклопедії та інтернеті і порівняйте з інформацією в оповіданні.

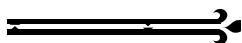
ТРОХИ ЖАРТІВ, ТРОХИ СМІХУ, ТРОХИ МУДРОГО СЛІВЦЯ

Бойко ГРИЦЬКО

(1923–1978)

Народився Грицько Бойко на Донеччині. Писав тільки для дітей. Його поетичні твори покладено на музику, вони стали піснями. А гумористичні твори — повчальні, вони завжди викривають якийсь недолік у поведінці героя.

САШКО

В трамваї переповненім
Сашко з м'ячем сидить,
А біля нього згорблений
Старий дідусь стоїть.

Хтось до Сашка звертається:
Чи вас у школі вчать,
Як місце дати старшому,
Як старших поважать?

*Максименко
Наталія*

— Та вчать, — Сашко відказує, —
Але оце якраз
Розпочались канікули —
Ніхто не учить нас!..

Запитання та завдання

1. Чи доводилося вам спостерігати подібну ситуацію у транспорті?
2. А чи повинні постійно про це нагадувати вам у школі, дорослі?
3. Як би вчинили ви? І чому? Пропонуємо прочитати ще кілька гумористичних віршів Грицька Бойка. Але зверніть увагу, що гумор у Гр. Бойка добрий. Висміюються лише якісь вади, недоліки, наприклад, як у наступних віршах.

ЗЛАМАНІЙ СТІЛЕЦЬ

— Саво, кинь читати!	А як звечоріло,
Хай йому вже грець!	Він за стіл сіда.
Треба ж поладнати	Тільки стіл накрили —
Зламаний стілець!	Трапилась біда:

На дивані Сава	Зі стільця хлопчисько
З книжкою в руці:	Покотився так,
— Не моя це справа —	Що розбив він миску
Лагодить стільці!	І набив синяк.

А в сестрички Клави
Усміх на лиці:
— Так чия це справа —
Лагодить стільці?

МУДРИЙ БОРЯ

— Закрий щільніш кватирку, Борю,
Бо дуже холодно надворі...

— А як закрить її щільніше,
Хіба надворі потепліша?

ДІЛОВІ РОЗМОВИ

Щоденно після школи
У Петрика і Вови
Усе по телефону
Йдуть «ділові» розмови:

— Здоров!

— Здоров!

— Як справи?

— Що робиш? — я питаю.

— Та ось по телефону

З тобою розмовляю...

А як у тебе справи?

— Та справи — те що треба!

— А що ти зараз робиш?

— Та ось дзвоню до тебе...

— Ну, що ж — бувай здоровий,

Бо вже пора кінчати:

Ще ж треба подзвонити

До Роми і до Гната.

Шеменьова Юлія

Олена ПЧІЛКА
(1849–1930)

Письменниця Олена Пчілка (сравжнє прізвище Ольга Драгоманова) народилася в місті Гадячі, що на Полтавщині. Навчалася у Київському інституті шляхетних дівчат (нині — це Київський Палац мистецтв). Мала шістьох дітей, яким прищепила повагу, шану і любов до української мови, українських звичаїв, народного одягу, порядність, людяність, прагнення до знань. Одна з доньок Олени Пчілки — відома письменниця Леся Українка.

МАЛЕНЬКИЙ ВІТРЯЧОК

Байка

Маленький вітрячок,
Увесь, мов з-кулачок,
По-малечку собі молот
І житечко й пшеницю,
Великий млин стояв; —
О, той роботу іншу мав!
Чи був він паровий,
Або з турбіною, — новий,
А тільки млива мав то так!
Було завізно — Боже, як!
Щодня підвод із зерном сила
Край його дожидало,

По одній не бувало!
І борошна з його возила
Не мало тая залізниця,
Та парова чарівниця,
По всіх світах!
Величний страх
Був млин отой.
Одного — ж дня
До вітрячка він мову зняв:
— Ну, братику — вітряче,
Життя твоє собаче!
Мізернеє! — крильцятами махаєш...
Ну, що собі за втіху маєш
З таким життям?..
— «Я знаю сам, —
Одказує на теє вітрячок, -
Що я малий, як хробачок...
Та що ж! Усякому своє!
Твоя работа бучна, — та й моє
Те працювання не даремне:
Дрібне воно, та тільки ревне!
За працю-ж ту — подяку, — певне,
Складає бідний люд мені,
За те, що я служу йому,
Як братові свойму, —
Дарма, що силюньки дрібні!
До тебе доступу йому нема,—
А я і клуночок прийму, дарма!»

Шеменьова Юлія

Є й люде, — (мов би вітрячки оті), —
Що роблять ділечко в житті
Хоч тихо, по-маленьку,

Та совісно, вірненько, —
Не дивлячись на значного сусіду,
І не шукаючи бучного сліду!

Запитання та завдання

1. Пригадайте, що називається байкою?
2. Кого зображено у щойнопрочитаній байці Олени Пчілки? Охарактеризуйте їх.
3. Яка мораль цієї байки?
4. З ким автор порівнює вітрякі?

Всеволод НЕСТАЙКО (1930–2014)

Дитячий письменник Всеволод Зіновійович Нестайко народився 30 січня 1930 року в місті Бердичеві на Житомирщині. Закінчив школу з одною четвіркою в табелі, зі срібною медаллю. Письменник так говорить про своє захоплення літературою для дітей: «А коли я став по-справжньому дорослим, мені страшенно захотілося повернутись назад у дитинство — догратися, досміятися, добешкетувати... Вихід був один — стати дитячим письменником. Так я й зробив. І, пам'ятаючи своє невеселе дитинство, я намагався писати якомога веселіше».

Для дітей написав: «У Країні Сонячних Зайчиків», «Казкові пригоди і таємниці», «Пригоди Робінзона Кукурузо», «Чудеса в Гарбузянах», «Одиниця з обманом» та багато інших. Всього для дітей

В.Нестайко написав більше ніж сорок оповідань, казок, повістей і п'єс. А його книжка «Тореадори із Васюківки» внесена до міжнародного Особливого Почесного списку Г.-Х.Андерсена як один із видатних творів сучасної літератури для дітей.

ЧАРІВНІ ОКУЛЯРИ

(Фрагмент)

Мене звать Вася. Вася Богданець. Але в класі всі називають мене Рудий Африканський їжачок. Або Африканець. Або Рудий їжачок. Або просто їжачок. Рудим Африканським їжачком мене Ромка Черняк назвав, лідер нашого класу. Ми тоді Африку з географії проходили. А волосся в мене справді руде, як жар. І настовбурчене, як голки в їжачка. Та я не ображаюсь на те прізвисько. Рудим мене змалку завжди називали, з дитячого садка. І я звик. Та й не в усіх це слово звучить образливо. Мама, наприклад, називає мене «Сонечко моє руденьке!». А бабуся каже: «Ти в нас особливий сонячний хлопчик!» «Сонячний-то сонячний, — думав я. — Але краще б я був блондином або брүнетом, чорнявим, як Ромка Черняк».

Ех! Як я заздрив тому Ромці Черняку!.. Який він був меткий, спритний, дужий!.. І удачливий!.. Як він на ковзанах, на роликах катався!.. Як він у футбол грав!.. А я невдаха... На ковзанах, на роликах раз у раз падаю. І в спортивних іграх я не мастак, скоріше партач — і м'яч у мене одбирають, і забивати не вмію... Худенький я, слабосилий. Мене бабуся сметаною щодня годує, але це позитивних

результатів не дає. Єдине, що мене рятує, — моя легковажна вдача. Я ніколи довго не журюся. Позітхаю трохи і за хвилину вже сміюся. Це в мене спадкове, від дідуса Грицька, маминого тата... Про дідуса я потім ще розкажу. Він у нас дуже добрий і веселий — його всі люблять. Зараз скажу тільки одне: дідусь мене завжди розраджує:

— Ніколи не вішай носа, рижухо мій дорогий! Ти в нас незвичайний, особливий. А незвичайні стають видатними, великими людьми: полководцями, президентами, письменниками...

— Ага! Так для цього ж вирости треба, стати дорослим, — кажу я. — А до того що робити? Не чув я, щоб школярі ставали полководцями, президентами чи письменниками.

— Що ж, може, й почекаати трошки доведеться, — усміхався дідусь. — Не разом Кракув будувався, як кажуть поляки... Але незвичайна доля тобі забезпечена! Я тебе запевняю!

Я тільки зітхав, чекаючи здійснення його пророцтв. Нічого незвичайного в моєму житті поки що не траплялося. Хіба що після дідових розмов сни мені почали снитися дивовижні. Якось наснилося, що сиджу я за вчительським столом, а до мене в черзі стоїть весь наш клас. І я всім даю автографи — підписую новенькі підручники з хімії. І я собі думаю: «Таки став я письменником! Але чогось написав не «Кобзар», не «Миколу Джерю», не «Лісову пісню», а підручник з хімії, яку я ніколи особливо не любив і з якої гарних оцінок ніколи не мав...»

А то якось наснилося, начебто стою я посеред трибуни на Майдані Незалежності. А внизу, біля

трибуни, на відкритій машині у генеральському кітелі і кашкеті, але без штанів, у самих лише плаваках Ромка Черняк доповідає:

— Пане Президенте Африканської держави! Війська для параду вишикувані!

«О! — думаю я собі.— Я таки став президентом. Але чогось африканським. Проте зрозуміло, чого Ромка без штанів,— бо спека». «От бачиш, Ромко! — думаю я собі далі.— Ти мене обзивав Рудим Африканським їжачком, а тепер стоїш переді мною без штанів і рапортуєш. Отакечки, як каже мій дідусь!»

Крім снів, нічого незвичайного у моєму житті не відбувалося.

І от раптом...

Якось, виймаючи з сумки на перерві підручник з української мови, я побачив, що з нього стирчить ріжок аркуша із зошита в клітинку. Аркуш був складений учетверо. Я розгорнув його, бачу — записка. Читаю: «Якщо ти хочеш, щоб з тобою сталося щось несподіване й незвичайне, шукай чарівні окуляри!» І підпис: «Ритас».

Тю! Що за дивина?! Мене аж у жар кинуло. Чарівні окуляри!.. Де ж їх шукати?! Хто це написав?! «Ритас»!.. Я обвів очима клас. І погляд мій зупинився на Маргариті, тобто Риті Скрипаль. У мене перехопило подих. Рита Скрипаль була першою красунею у нашому класі. Струнка, голубоока, чорноброва... Горда і неприступна. Нікому і ніколи вона не писала записок. Навіть Ромка Черняк губився і ніяковів перед нею. Інших Рит у нашому класі не було. Серце моє калатало, як дзвін... Невже, не вже це вона написала мені таку дивну записку?!

Питати її я, звичайно, не наважився. На наступній перерві я кілька разів пройшов повз неї, загадково усміхаючись. Один раз навіть приставив до очей згорнуті окулярами пальці. Вона тільки презирливо скривилася і зневажливо пхикнула. «Оскільки йдеться про щось загадкове і таємниче, годі й думати, що вона признається», — подумав я.

Мене розпирало від незвичних хвилюючих почуттів. Я ходив і блаженно усміхався.

Ромка Черняк здивовано глянув на мене:

— Чого це ти либишся?

— Та! — я махнув рукою.

— А конкретніше? — спитав Ромка.

— Та! — знову махнув я рукою.

— Невже в лото зірвав джек-пот? — пхикнув

Ромка.

— Ні! — сказав я.

— А що ж таке? Не муч мене!

Я більше не міг терпіти. І я признався:

— Та... Записку одержав. Якусь дивну.

— Від кого?

— Сам не знаю...

— Ану покажи! — сказав Ромка.

Я витяг із кишені записку і простягнув йому. Він розгорнув її і суворо глянув на мене:

— Ти що — приколюєшся? Тут же нічого нема!

— Як?!

— А отак! Чистий папірець!

Я вихопив у нього з рук аркуш і похолов: ніякої записки не було — на аркуші жодного слова, чистий папір...

— Ну й дурні в тебе приколи! — презирливо скривився Ромка.— Ти що? Типу чокнутий?

— Та клянусь! — вдарив я себе в груди.— Була записка!

— А де ж вона? Може, в іншій кишені?

— Н-ні! Це той самий аркуш...

— Тю! Дурниці якісь ти пореш!..

І тут мені стрельнуло:

— Ой! Мабуть, вона була написана спеціальним хімічним чорнилом, яким шпигуни листуються. Я в одному детективі читав — спершу видно, а тоді текст зникає...

— То ти що — шпигун? — криво усміхнувся Ромка.— А що було в записці?

— Там було написано: «Якщо хочеш, щоб з тобою сталося щось несподіване й незвичайне, шукай чарівні окуляри». І підпис: «Ритас».

— «Ритас»? А ти не брешеш?

— Та щоб я!..— знову вдарив я себе в груди.

— Ну, добре-добре!.. Ритас... Ритас... Отже, Рита Скрипаль?.. Он воно що!.. Ха-ха-ха! — зареготав Ромка.— Хочеш сказати, що Ритка написала тобі записку? Та ще шпигунським чорнилом, яке потім зникає?.. Мовляв, не доведеш... Ну, ти фантаст!..

Ніколи нікому записок не писала і раптом тобі, Рудому Африканському їжачкові, написала!.. Ну, гуморист!.. Ха-ха-ха! Остап Вишня!..

Ромка не став церемонитися, і через п'ять хвилин весь клас уже реготав із мене. Таким посміховиськом я ще не був ніколи... Ритка раз у раз презирливо пхикала, дивлячись на мене. Вона навіть говорити нічого не стала, просто пхикала.

Але ж була записка!.. Я ж не вигадував!.. Я ж на власні очі бачив, читав її!.. Ех!.. Я, звичайно, переживав, що з мене сміються. Але недовго. Я ж вам казав — довго журитися я не вмію. Ну і хай сміються. Я б на їхньому місці теж, може, сміявся. І саме через те, що слова записки зникли, я повірив, що чарівні окуляри існують насправді. Одне лише бентежило мене — де шукати ті чарівні окуляри?.. Написано було — шукай, а де шукати, не написано. Не ходити ж по магазинах «Оптика», яких у Києві багато, і не питати ж: «Чи продаються у вас чарівні окуляри?» Справді ж, дивитимуться, як на божевільного. Очевидно, чарівні окуляри повинні з'явитися несподівано й випадково, як і ота дивна записка. Треба тільки пильнувати...

Я сиджу на першій парті, перед самісіньким вчительським столом. Як посадила мене ще в першому класі Ліна Митрофанівна, бо я був найменшенький, так і досі сиджу. Тепер у нас вже не одна вчителька, а кілька. Майже всі молоді. Одна тільки старенька — математичка Юлія Юхимівна. У неї дві пари окулярів. Коли вона дивиться на клас, вишукуючи, кого б викликати, на носі в неї одні окуляри. Коли ж вона вичитує з підручника задачу або коли ставить у журнал погану оцінку, то надягає інші... І оті інші, «близькі», окуляри часто лежать на столі перед самісіньким моїм носом. Тепер я дивлюсь на них, немов заворожений, і думаю: «А може, саме про ці окуляри і йшлося у записці? І, може, не дарма записка була на аркуші в клітинку?.. Може, її написала сама Юлія Юхимівна?.. Може, вона чарівниця?.. Добрі чарівниці

завжди старенькі... Юлія Юхимівна дивиться на мене завжди з лагідною усмішкою... Вона мені, здається, симпатизує. Тому й написала записку саме мені...» І так мені кортить, так кортить зазирнути в оті окуляри, що я нарешті не витримую, хапаю окуляри і швиденько чіпляю на носа. Перед очима усе попливло, як у тумані. Крім того туману, я нічого-сінько не побачив. Зате почув — глузливий вигук Ромки Черняка:

— Ой! Дивіться, Юліє Юхимівно!.. Богданець вкрав ваші окуляри!.. Це він думає, що вони чарівні! Він чарівні окуляри шукає!..

Весь клас зареготав. А Юлія Юхимівна мовчки зняла з мого носа свої окуляри і дала мені легенького щигля. Чим викликала ще більший регіт.

Ну, чого, чого він такий пащекуватий, той Ромка?! Я мало не плакав.

А на перерві він підійшов до мене і сказав:

— Ну, добре-добре! Не переживай!.. Признайся тільки, що ти вигадав ту записку. І я не буду глузувати більше.

— Була записка! Не вигадував я!..

— Ну, ти таки ненормальний!.. Ти уві сні не ходиш?.. Може, в тебе галюцинація якась була? Може, до лікаря звернутися треба?

Він уже не кепкував, а дивився на мене із співчуттям, як на хворого.

Ну й хай!.. Я ж то знаю, що не галюцинація була, а насправді. І чого б це раптом виникла така галюцинація — про чарівні окуляри. Ні! Треба їх шукати! Треба! Десь вони таки є!..

У моєї бабусі теж дві пари окулярів — для телевізора і для читання та штопання моїх шкарпеток. Але ні ті, ні ті чарівними не виявилися.

А тоді я наважився і зайшов до «Оптики», що на вулиці Лютеранській. Вона приватна і загадкова — у дворі, в закапелку. Попросив дати мені поміряти сонцезахисні. Майже півгодини міряв-міряв — нічого чарівного не наміряв. Засмучений, вийшов я з «Оптики» і пішов гуляти Києвом... Понад годину блукав і нарешті приблукав у скверик неподалік нашого будинку. У цьому скверику завжди сидять пенсіонери в окулярах, газети читають або в шахи грають. А сьогодні чогось нікого — мабуть, по телеку якийсь аргентинський серіал показують. Іду, іду... І раптом бачу — на лавці лежать окуляри. Хтось, певно, забув. Мене аж у жар кинуло — передчуття якесь... Схопив я ті окуляри, почепив і... дихати перестав. Раптом я чітко побачив трансформаторну будку в нашому дворі, задньому, за гаражами. А на будці стояв розгублений Ромка Черняк і дивився униз, на землю, де лежала драбина. Було ясно, що Ромка по драбині заліз на будку (вона височенька, метрів п'ять заввишки, не менше), а тоді необережно штовхнув ногою, і драбина впала. На трансформаторну будку нам категорично лазити заборонялося; там навіть була жовта табличка: череп з кістками і напис «Не залазь! Уб'є!».

Та найдивніше було те, що зі скверика побачити трансформаторну я не міг аж ніяк! Вона була далеко, за кількома багатопверховими будинками. Я на мить скинув окуляри — ніякої трансформаторної будки, лише дерева й будинки, вулиця. Я тремтячою рукою зно-

ву почепив окуляри — і знову перед очима Ромка на трансформаторній будці. Він кривився — от-от заплаче... Йому негайно треба було злазити, а без драбини він злізти не міг... Тільки я встиг про це подумати, як почув голос якогось дідуся:

— Мої окуляри!.. Я читав газету і забув їх!

І дідусь зірвав з мого носа окуляри. У мене потемніло в очах. Я навіть не встиг роздивитися того дідуся. А коли я отямився, дідуся вже не було. Дідусь зник так само несподівано, як і з'явився. Я б навіть не зміг його описати, бо так і не бачив його. «От вони — чарівні окуляри!» — майнуло в моїй голові. І я прожогом кинувся до нашого будинку (ми з Ромкою сусіди: він на п'ятому поверсі живе, я — на третьому). Я вбіг у підвороття, пробіг на заднє подвір'я за гаражі і застиг, все ще не вірячи своїм очам... На трансформаторній будці стояв розгублений Ромка, а на землі лежала драбина...

— Зараз, зараз я її підніму! — вигукнув я, через силу піднімаючи важку для мене драбину (потім я для інтересу намагався ще раз це зробити, але не зміг, звідки ж тоді сили з'явились?!).

У Ромки тремтіли ноги, коли він злавив. І голос тремтів, коли він сказав: Ой, спасибі тобі, їжачку!.. Розумієш, я кидав бумеранг, і він залетів на будку... А такий кльовий бумеранг! Мені тато з Австралії привіз. Жалко. Ну, я потай свиснув у двірнички драбину і... А звідки ти взявся?

— У чарівні окуляри побачив, що тобі непереливки. І прибіг...

— Що?! Знову ти про ті чарівні окуляри... А ну тебе!

— Клянусь Богом, що не брешу! — вдарив я себе в груди.— Клянусь!

І я розказав Ромці все, що сталося у скверику.

— Ану побігли у той скверик! — вигукнув Ромка.

І ми побігли.

— Ой! Диви! Лежать! — вражено мовив Ромка. Справді — на тій самій лавці лежали окуляри... Та коли ми підбігли ближче, вони зникли...

— Тю! Я ж точно їх бачив! — здивовано роззявив рота Ромка.

— І я! — хитнув головою я.

— Чудасія!..— розвів руками Ромка.

— От бачиш! А ти не вірив! Не могло ж нам обом примаритись одне й те саме...

Отже, чарівні окуляри таки існують! Тепер будемо їх шукати удвох!

Запитання та завдання

- 1.** Як звали головного героя? Дайте йому характеристику. Знайдіть у тексті опис його зовнішності та характеру.
- 2.** Ким мріяв стати головний герой Вася і чи здійснилася його мрія уві сні?
- 3.** Яку записку із дивним повідомленням отримав Вася?
- 4.** Як на вашу думку, чи був справжнім другом Ромка? Чому?
- 5.** Якщо хочете дізнатися чим завершилися пошуки окулярів, пропонуємо на літніх канікулах прочитати цю повість.

ТВОРИ ПИСЬМЕННИКІВ ІНШИХ КРАЇН

Якоб ГРІММ, Вільгельм ГРІММ,
(1785–1863) (1786–1859)

Брати Грімм — німецькі вчені. Вони зібрали і видали казки німецького народу, першими створили зразок книжної народної казки. Сьогодні казки братів Грімм перекладені понад 100 мовами світу, в тому числі й українською.

ТРОЯНДОЧКА ТА БІЛЯНОЧКА

(Скорочено)

Одна самотня жінка мала двох дочок. Були вони одна краща за другу. Перша мала рум'яні щічки, тому звали її Трояндочкою. А в другій обличчя було біле, наче сніг, тому їй дали ім'я Біляночка.

Щовечора, поки дівчатка займалися рукоділлям, мати читала їм казки, сидячи в куточку біля каміна.

Життя їхнє минало тихо й досить щасливо. Трояндочка та Біляночка швидко росли та ставали дедалі вродливішими.

Тюменцева Іллона

Та якось увечері, коли за вікном лютувала заметіль, у двері хтось постукав.

На щастя, звір не виказав ані крихти ворожості, тож дівчата швидко заспокоїлися.

Незабаром ведмідь уже грався з ними, дозволяв витирати себе рушником, чистити, розчісувати, лоскотати. Словом, робив усе, чого бажалося пустункам.

Господарі не могли відпустити гостя на лютий холод, тому ведмідь залишився в них на всю зиму. Маленька родина тільки раділа з того.

Коли настала весна, ведмідь зібрався йти в ліс.

— Чому ж ти не хочеш залишитися з нами? — запитали Трояндочка та Біляночка.

— Тому, що коротун-заздрісник надумав украсити мої скарби. Я маю бути вдома, щоб стерегти їх, — відказав звір.

Дівчата неохоче попрощалися зі своїм другом, але так і не зрозуміли, про які скарби він говорив.

Якось, коли сестри збирали в лісі шишки, почули, що хтось гукає на допомогу. То був лісовий коротун.

— Допоможіть мені, недотепи! — заверещав карлик, угледівши дівчат. Його борода зачепилася за стовбур дуба.

Дівчата поміркували, як визволити незнайомця, і нічого кращого не придумали, як відрізати шматочок бороди.

— Ну ви й невігласки! — заверещав коротун, коли побачив понівечену бороду.

Іншим разом дівчата наштовхнулися на карлика біля ставка, де його борода заплуталась у волосінь на вудочці.

— Ну, чого стовбичите? Чекаєте, поки я втоплюся? — лаявся коротун. На жаль, бороду знову довелося різати.

Ще через кілька днів сестри збирали в лісі хмиз і побачили, як орел кинувся каменем на здобич. Здобиччу виявився вже знайомий їм карлик.

Дівчатка кинулися на допомогу. Гадаєте, він їм подякував за порятунок?

— Ну, які ж ви нетями! — верещав грубіян.

Наступного дня Трояндочка та Біляночка почули в лісі задоволене хихотіння. Вони підійшли ближче й побачили карлика, який роздивлявся коштовні камені.

— Ох ви ж, пронири кляті! — накинувся на них коротун, — ану геть звідси!

Дівчата вже хотіли йти, коли почули розлючене гарчання й важезні кроки дикого ведмедя, який ударом лапи вбив карлика. Сестрам стало шкода коротуна, хоча він постійно проклинав їх.

— Бідолашний карлик, лютий ведмідь убив його! — презирнулися сестри. — Швидше тікаймо, доки він нас не помітив!

Вони кинулися бігти, коли почули знайомий голос.

— Агов! Друзі мої, невже ви мене не впізнаєте? — звернувся до них вродливий юнак, судячи з одягу принц, який щойно зняв із себе ведмежу шкуру. Спантеличені дівчата не могли повірити власним очам.

— Жадібний карлик захотів моїх скарбів та обернув мене на дикого звіра, — пояснив принц.

Справу зроблено, я знову повернув собі людську подобу. Яке щастя! А оскільки щастя не приходить саме, принц попросив у Трояндочки руку, а Біляночку познайомив зі своїм братом! Вони сподобались одне одному. У королівському замку невдовзі справили два весілля.

За перекладом Ольги Зозулі

Запитання та завдання

- 1.** Назвіть персонажів казки. Чому сестри мали такі імена?
- 2.** Як сестри познайомилися з ведмедем? Що він розповів їм?
- 3.** Скільки разів і як дівчата рятували карлика?
- 4.** Доведіть, що карлик — негативний персонаж казки.
 - Розкажіть епізод казки, до якого ви хочете повернути увагу слухачів.
 - Визначте, що з описаного буває тільки в казці.
 - Доведіть, що прочитаний твір — казка.
 - Розкажіть, що в казці засуджується, а що перемагає?
- 5.** Прочитайте частини казки, відповідно до схеми:

Основна частина:
Триразові повтори

кінцівка

зачин

Крістіна НЕСТЛІНГЕР (народилася 1936 р.)

Народилася дитяча письменниця і казкарка Крістіна Нестлінгер у Відні, столиці Австрії. Свою літературну діяльність почала із творів для дітей у 34 роки. Її твори для дітей переповнені щирим і добрим гумором.

КОНРАД, АБО ДИТИНА З БЛЯШАНКИ

Повість-казка

(Скорочено)

Пані Берті Бартолотті сиділа в кріслі-гойдалці й снідала. Вона випила чотири чашки кави, з'їла три булочки з маслом і медом, двоє некруто зварених яєць, скибку чорного хліба з шинкою і сиром та скибку білого хліба з паштетом із гусячої печінки. Снідаючи, вона гойдалася, — бо крісло-гойдалка на те й зроблене, щоб у ньому гойдалися, — тому на її халаті з'явилися руді плями від кави й жовті від яєць. Крім того, їй за викот напало повно крихт із булочок і хліба.

Пані Бартолотті підвелася й доти стрибала по кімнаті на одній нозі, доки всі крихти по-витурушувалися з-під халата на підлогу.

Катерина Сірик

Катерина Сірик

Надивившись на себе в дзеркалі, пані Бартолотті нарешті вернулася до кімнати. Саме тієї миті почувся дзвоник.

Той, хто так гучно й довго дзвонив, стоячи за дверима, не був носієм грошових переказів. Виявилося, що то носій посилок. Відсапуючись, витираючи піт з лоба, він показав на великий пакунок і мовив:

— Важкенний, хай йому біс. Кілограмів двадцять, не менше!

Потім носій посилок зтяг пакунок через передпокій до кухні, пані Бартолотті розписалася на квитанції й дала йому п'ять шилінгів на чай.

Пані Бартолотті відкрила картонну коробку, побачила блакитний конверт і витягла з нього згорнутий учетверо аркушик паперу й прочитала:

«Вельмишановна пані Бартолотті!

Посилаємо Вам замовлений товар. Дуже шкодуємо, що надсилаємо його з таким запізненням, але у зв'язку з перебудовою нашого підприємства, в нас несподівано виникли труднощі, які ми аж тепер змогли подолати. Якщо вам, — хоч ми цього не думаємо, — вже не потрібен наш товар, то ви, звичайно, можете повернути його нам поштою на свій кошт; але ми змушені попередити вас, що, з міркувань гігієни, приймаємо, певна річ, тільки невідкривані бляшанки».

Унизу стояв підпис: «Гунберт», чи «Гонберт», чи «Монберт».

А ще нижче було дописано:

«ТОВАР У БЕЗДОГАННОМУ СТАНІ, НАШЕ ПІДПРИЄМСТВО КІЛЬКА РАЗІВ ПЕРЕВІРЯЛО ЙОГО, ПЕРШЕ НІЖ ВИСЛАТИ ЗАМОВНИКОВІ».

Катерина Сірик

Витягши з коробки вовну, пані Бартолотті побачила під нею велику блискучу бляшанку. Бляшанка була десь така заввишки, як чоловіча парасоля. На одному денці було написано «ВЕРХ», на другому — «НИЗ», а збоку — «Папери всередині!». Коли пані Бартолотті зовсім відірвала стрічку й верхня частина бляшанки повисла навскоси над нижньою, сичати перестало. Запахло карболкою, лікарнею й озоном.

Вона вся затремтіла, від кінчиків вибіленого волосся до полакованих у ясно-зелений колір нігтів на ногах, похитнулась і впала на ослінчик. Бо те, що сиділо в бляшанці, раптом приязно кивнуло їй головою і сказало:

— Добрий день, люба матусю.

Вона побачила в бляшанці зморщеного карлика. Його зморщений рот проказав:

— Люба матусю, живильний розчин у накривці.

Пані Бартолотті помітила під накривкою коробки блакитний пакуночок. На ньому було написано: «ЖИВИЛЬНИЙ РОЗЧИН». А нижче, дрібнішими літерами:

«Розчинити вміст пакуночка в чотирьох літрах теплої води і, відкривши бляшанку, негайно вилити розчин на те, що в ній міститься».

Пані Бартолотті налила у відро вісім кухлів води й висипала в неї живильний порошок. Той розчин був темно-рудого кольору. Нарешті пані Бартолотті почала поволі лити воду на голову зморщеному карликові. Карлик усю воду вбирав у себе, і зморшки його вирівнювались на очах. Скоро він став схожий не на карлика, а на звичайну дитину.

Так пані Бартолотті вилила всі чотири літри. Перед нею тепер стояв хлопчик, якому можна було дати років сім. У нього була гладенька, ніжна дитяча шкіра здорового, смаглявого кольору, рожеві щоки, блакитні очі, білі зуби й біляві кучері. Він був голенький.

Хлопчик виліз із бляшанки й подав пані Бартолотті блакитний конверт. Вона взяла його в руки. Конверт був пластмасовий, зварений по краях, щоб не попала всередину волога. На ньому було надруковано чорними літерами: «ПАПЕРИ».

Пані Бартолотті взяла ножиці й надрізала конверт із того боку, де була пунктирна лінія. В конверті виявились метрика, посвідчення про громадянство й медична довідка.

У метриці¹ стояло:

Батько: Конрад Август Бартолотті

Мати: Берті Бартолотті

Дата народження: 23.10.1967

Місце народження: невідоме

А ще пані Бартолотті знайшла в конверті картку з зубчастими берегами з особливого, тисненого паперу, на якій блакитним чорнилом було гарно виведено:

¹ *Метрика* — відомості про народження та батьків.

Дорогі батьки!

От і здійснилося ваше палке бажання. Ми, виробничники, зичимо Вам великого щастя й великої втіхи від вашого нащадка.

Хай він завжди дає вам радість і справджує ті сподівання, які ви покладали на нього й на нашу фірму.

Наша фірма зробила все, щоб забезпечити вас радісним, ласкавим і здібним нащадком.

Тепер зробіть те, що залежить від вас!

У вас, напевне, не виникне великих труднощів, бо з нашими виробами дуже легко поводитися й легко доглядати їх, тим більше, що в нашому технічно досконалому кінцевому продукті немає природних вад.

Наостанці ще одне прохання!

Ваш нащадок так сконструйований, що, крім звичайного догляду й піклування, потребує також прихильності.

Просимо про це не забувати!

— У тебе немає ніякого одягу? — запитала пані Бартолотті.

— Мені сказано, що я отримаю одяг тут, — відповів Конрад.

Пані Бартолотті принесла з шафи в передпокої свою грубу плетену кофту й накинула її хлопцеві на плечі. Конрад перестав цокотіти зубами.

— Нам пояснили, — повів далі він, — що мода змінюється дуже швидко. Кожного року носять щось інше. Тому немає глузду

Катерина Сірик

наперед забезпечувати нас одягом. — Конрад глянув на довгі рукави рожевої кофти й запитав:

— Тепер така мода для семирічних хлопчиків?

— Ні, ні, — відповіла пані Бартолотті. — Хлопчики носять інакше вбрання. Це моя кофта. Я ж бо не знала...

— Чого ви не знали? — запитав Конрад.

— Ну... що вони пришлють тебе.

— Нас посилають тільки на замовлення!

Пані Бартолотті здалося, що в Конрадовому голосі забринів докір.

— Чи, може, відділ збуту переплутав адресу?

Тепер пані Бартолотті здалося, що голос у Конрада посумнішав.

— Ні, ні, — швидко заперечила вона. — Відділ збуту нічого не переплутав, певне, що ні, тільки... тільки я не знала, що ти прибудеш сьогодні, думала, через тиждень або через два тижні!

— А ви раді, що я вже тут, мамо? — запитав Конрад.

— Так, я дуже рада, що ти вже тут, Конраде, — відповіла пані Бартолотті.

Хлопчик усміхнувся.

Пані Бартолотті повела його до спальні. Конрад ліг на ліжко і він відразу заснув. Жінка подумала про те, що нащадка замовив пан Бартолотті, який давно вже вибрався від неї. Мабуть, хотів зробити їй приємну несподіванку! Це зворушило її, бо він ніколи не робив їй приємних несподіванок...

* * *

Пан Егон був у чорному костюмі й сірій краватці. В руці він тримав букетик фіалок.

— Я маю два чудові квітки в оперу, — сказав він.

— А я маю чудову дитину, — відповіла йому пані Бартолотті.

— Як? Що?

Тієї миті до передпокою зайшов Конрад. Він підступив до пана Егона, вклонився йому, подав руку і привітався:

— Добрий вечір, пане!

— Це мій син, — мовила пані Бартолотті. — Йому сім років, і звати його Конрад.

Пан Егон зблід. Ще дужче, ніж Конрад від непристойних пісеньок. Пані Бартолотті відчула, що йому треба дати пояснення. Але не хотіла нічого пояснювати перед хлопцем, тому сказала:

— Конраде, серденько моє, мабуть, по телевізору показують дитячу програму!

— От добре! — мовив хлопчик і прудко рушив до вітальні.

Пані Бартолотті почала розповідати про свою пригоду.

— Яка прикра історія, — мовив пан Егон. — Відішли його назад.

— Як тобі не соромно! — сказала пані Бартолотті., Вона схопила його за руку й повела до дверей вітальні. — Глянь, — прошепотіла вона.

На стільці перед телевізором пан Егон побачив Конрада в блакитній шапочці з золотим дзвоником. Очі в нього були широко розплющені, рот розтулений, вуха червоні, мов буряк, русяве волосся, що вибилося з-під шапочки, розкуйовджене.

Надзвичайно вродлива, мила, беззахисна дитина. Цього хлопчика не можна відсилати назад!— промурмотів пан Егон і скрушно похитав головою, —

— Отож-бо! — мовила пані Бартолотті.

* * *

Конрадові й досі ще не хотілося по-справжньому їсти.

— Може, з'їси цукерок? — запитала пані Бартолотті.

— Солодощі ввечері, перед сном, дуже-дуже шкідливі, — відповів він.

Та пані Бартолотті однаково простягла йому до рота шоколадну цукерку із малиною начинкою і мигдалем. Вона тримала його в Конрада перед губами доти, доки той розтулив їх, тоді швидко засунула цукерку йому в рот.

— Дякую, дуже смачна цукерка, але мені тяжко.

— Пусте, — засміялася пані Бартолотті. — Від однієї маленької цукерки не буває тяжко в животі. Щоб було тяжко, треба з'їсти їх цілу торбинку!

Конрад похитав головою і пояснив, що йому від цукерка тяжко не в животі, а на душі, оскільки їсти цукерки перед сном заборонено. Йому, сказав він, завжди тяжко від того, що заборонене. Це в нього закладено. Він сумно сказав, що досі завжди пишався, коли після порушення заборони йому було тяжко, бо це один із найважливіших навчальних предметів, які вони проходять у відділі остаточної обробки.

— Це зветься «почуттям провини», — пояснив Конрад, — і готові вже діти, які цього не засвоїли, взагалі не виходять з фабрики.

Сказавши це, він злякано замовк, бо не мав права говорити про фабрику, якщо на те не було нагальної потреби.

— Який жах! — промурмотіла пані Бартолотті.

Зате пан Егон вигукнув:

— Такого чудового хлопця я зроду не бачив! Якби всі діти були такі, я б давно завів собі сина чи дочку!

* * *

Другого дня пані Бартолотті прокинулася багато раніше, ніж звичайно. Вона протерла очі й глянула на Конрадове ліжко навпроти. Воно було порожнє. Пані Бартолотті перелякано схопилася з ліжка, — на мить їй здалося, що Конрад їй тільки приснився. Вона помчала до вітальні й побачила там хлопчика в кутку серед іграшок. Він уже вмився, причесався й тепер складав кубики. Складаючи їх, він проказував:

— Це одиниці, це десятки, а це сотні.

— Що ти робиш, Конраде?

— Вчуся рахувати, — відповів хлопець. — Я ж бо завтра піду до школи. Тому хочу приготуватися як слід.

— Як слід, як слід, — буркнула пані Бартолотті, йдучи до кухні, а коли впевнилась, що Конрад її вже не почує, додала: — Терпіти не можу цих слів! Вони такі самі гидкі, як і «сумлінно», «щоденно», «ввічливо». Тьху, хай їм біс!

Конрад випив каву, з'їв омлет, булочку з маслом і булочку з шинкою.

— Ти, видно, дуже голодний, — мовила пані Бартолотті.

— О ні, — відповів хлопчик, — я вже дуже наїдений, насилу їм.

— То не їж.

— Але ж треба все з'їсти, що покладено на стіл, а особливо те, що покладено на тарілку, — пояснив Конрад.

Пані Бартолотті швидко забрала зі столу решту булочок, чималий шматок шинки й сир і сховала все до буфета. Тепер на столі ре було нічого їстівного, і Конрад з полегкістю відітхнув.

— Я хотів би сьогодні підготуватися до школи. Я вже вмю рахувати, писати й читати. В нас був добрий підготовчий курс. Але, звичайно, я не знаю, що встигли засвоїти діти мого віку в тутешній школі.

І він попросив пані Бартолотті: — Підіть, будь ласка, до якогось семирічного школяра й позичте в нього шкільні підручники, щоб я зміг їх переглянути.

Катерина Сірик

Пані Бартолотті спустилася на другий поверх. Там мешкали Рузіки. Їхня дочка Кіті мала сім років і ходила до другого класу. Двері відчинив пан Рузіка. За ним стояла Кіті і з цікавістю дивилася на гостю.

Пані Бартолотті й гадки не мала, що мешканці будинку вважали її химерною, та коли всі

троє Рузік зацікавлено витріщили на неї очі, вона відчула, що її прохання звучатиме досить дивно. Бо яка доросла жінка піде позичати шкільні підручники?

— Ви чогось хотіли? — запитав пан Рузіка.

— Мій син завтра йде до школи і хотів спершу переглянути підручники. А ваша дочка також ходить до другого класу, то я подумала собі: чи не позичили б ви йому ці книжки на сьогодні до вечора. А ввечері я їх поверну.

— Авжеж, позичимо, залюбки!

Конрад страшенно зрадів, коли отримав читанку й підручник з арифметики.

Пані Бартолотті принесла йому олівця, кулькову ручку й багато паперу в лінійку та в клітинку. Він заходився рахувати, гортати підручники, читати вголос і про себе, писати слова й речення. Прочитавши якесь речення чи зробивши підрахунок, він щоразу кивав головою.

Згодом пан Егон почав перевіряти, як хлопчик знає арифметику. І не тільки задачі з перших сторінок, а й найважчі, з останніх сторінок. Конрад розв'язував їх усі. Здебільшого навіть швидше за пана Егона. Читати він також умів, як дорослий, і писав без помилок.

— Цій дитині не місце ні в першому класі, ні в другому! — захоплено вигукнув пан Егон. — Їй треба йти до третього або й до четвертого класу!

Катерина Сірик

Зі школи спершу сипнув гурт хлопців, потім гурт дівчат, далі гурт хлопців і дівчат, і аж тоді з'явився Конрад.

Він побачив пані Бартолотті та пана Егона й рушив до них. Услід йому хтось гукнув:

— Бартолотті у болоті, Бартолотті у болоті!

Конрад не оглянувся.

Коли вони повернули на вуличку, Де мешкала пані Бартолотті, то помітили, що за ними біжить Кіті Рузіка й махає рукою. Пані Бартолотті зупинилася.

— Добрий день, пані Бартолотті, — мовила вона. Панові Егону дівчинка тільки вклонилася, а Конрадові всміхнулася. — Сьогодні мій день народження, — повела вона далі, — і в мене зберуться діти. Я була б дуже рада, коли б і ти прийшов. Ми збираємось о третій! Бувай! До третьої!

За п'ять хвилин до третьої Конрад стояв уже біля дверей у передпокої, готовий іти на іменини. Він тричі вмився, двічі причесався і взувся в щойно начищені черевики. В руках він тримав коробку з-під взуття, загорнену в тонкий рожевий папір. Зверху на коробці був пришпилений зелений бант із двадцяти кілець. А рожевий папір пані Бартолотті весь помалювала маленькими червоними серцями. В коробці був запакований іграшковий сервіз.

— Ну, Конраде, — мовила пані Бартолотті, — тобі можна вже йти.

— Ще немає третьої, — завагався хлопчик.

— Кілька хвилин не мають ніякого значення, — сказала пані Бартолотті.

Та Конрад і далі вагався. На сходах знадвору почувся голоси й сміх. Голоси були дитячі.

— Чуєш, інші гості вже йдуть, — мовила пані Бартолотті.

Конрад кивнув головою, але не рушив з місця.

— І Флоріана запрошено, — сказав він.

— А Флоріан гарний хлопчик? — запитала пані Бартолотті.

— Це той, що кричав мені вслід: «Бартолотті у болоті», такий великий і товстий.

Потім він запитав, чому є діти, що без будь-якої причини дражнять інших дітей.

— Мені цього не пояснили на фабриці, то пояснить ви, — попросив він.

Проте пані Бартолотті не могла йому цього пояснити, принаймні не могла знайти пояснення так швидко. Вона пообіцяла Конрадові добре поміркувати й відповісти на його запитання, коли він повернеться з гостей.

Коли він був уже на сходах, вона гукнула навздогін йому:

— Якщо той Флоріан, той негідник знов дражнитиме тебе, вріж йому пару гарячих!

Конрад зупинився.

— Врізати пару гарячих? — запитав він. — А що це означає?

Пані Бартолотті вихилилась далеко з дверей і вигукнула:

— Дай йому ляпаса, ось що це означає! Трісни його, синку, по довбешці, заціди його у вухо, усмали по мармизі так, щоб у нього свічки в очах засвітилися!

Конрад похитав головою.

— Цього мене теж не навчили! — сказав він і пішов сходами вниз.

* * *

... Конрад сидів у кімнаті Кіті Рузіки біля святкового столу, на якому були виставлені какао, фруктовий торт, ковбаски і яблучний сік. Під стелею висів великий барвистий ліхтар. Крім Конрада й Кіті, біля столу сиділо ще четверо дітей: Флоріан, Антон, Гіті й Міхі. Флоріан був на цілу голову вищий за Конрада. Вони сиділи поряд. Досі Флоріан ще жодного разу не сказав на Конрада «Бартолотті у болоті». Взагалі він досі не озивався до нього жодним словом. Конрад був дуже радий цьому.

Антон ставився до Конрада неприязно. Він кривився і під столом штурхав його по нозі. Антонові Конрад так не подобався тому, що дуже подобався Кіті. Антон любив Кіті й ревнував її до Конрада. Але Конрад, звичайно, не знав про це. Взагалі він не знав, що означає ревнувати.

Потім Антон, дістаючи шматок торта з великого тареля посеред столу, штовхнув ліктем Конрадову чашку з какао. Чашка перекинулась, какао вилилось на рожеву скатертину, потекло на край столу й закапало на білий килим, яким ахра застелена підлога.

— Мамо, мамо, мерщій біжіть, какао! — злякано закричала Кіті, бо її мати понад усе любила той білий килим.

Пані Рузіка прибігла до дитячої кімнати з мокрою ганчіркою і, бідкаючись, кинулась витирати й вимочувати пляму на килимі.

— Невже не можна бути охайнішими? Ви ж не малі діти!

Пляма від какао ніяк не зникала.

— Це не я! Це не я! — загукав Антон. — Це він, це він! — Антон показав пальцем на Конрада.

— Це нечесно! — крикнула Кіті. — Антон бреше!

— Ще мені посваріться тут! — нагримала на дітей пані Рузіка.

Вона завзято терла ганчіркою, і обличчя в неї помалу полагіднішало, бо пляма какао стала ясніша. Нарешті пані Рузіка сказала:

— Переходьте до вітальні, хай пляма висохне. Крім того, там вам буде просторіше. Можете собі гратися — стрибати в мішку чи змагатися, хто донесе до дверей яйце в ложці. Але беріть самі варені яйця. Вони лежать на столі в кухні.

Діти перейшли до вітальні, відсунули в куток стіл і попереносили стільці. Тепер їм було де стрибати в мішку, змагатися, хто донесе до дверей яйце в ложці та склянку води. Хоч Конрад іще ніколи не грав у ці ігри, а виявився дуже спритним. Він перший дострибав у мішку до дверей спальні, єдиний доніс у ложці яйце до кухняних дверей і єдиний не розхлюпав ані краплі води з повної склянки, поки доніс її до дверей ванної. Флоріан упустив яйце, не ступивши й двох кроків, розхлюпав півсклянки води, доки добіг до дверей ванної, і останній дострибав у мішку до дверей спальні. Це його дуже розсердило, і він загукав:

— Бартолотті у болоті! Бартолотті у болоті!

Антон і собі підхопив:

— Бартолотті у болоті! Бартолотті у болоті!

— Якщо ви зараз же не замовкнете, я вас пови- ганяю геть! — крикнула на них Кіті.

Антон і Флоріан замовкли. Але позирали на Конрада лихим оком.

Кіті на день народження подарували віктори- ну, і вона захотіла сьогодні ж таки погратися в неї. Вона витягла картки з запитаннями і ключ до гри. Антон і Флоріан переглянули картки.

— Дурні запитання, — сказав Флоріан.

— Дурна гра, — сказав Антон.

— Ми не граємо в цю гру! — сказали вони обидва в один голос.

Але сказали так тільки тому, що не знали відпо- відей на запитання. І як потім Конрад теж перегля- нув картки і сказав, що запитання зовсім не дурні, вони почали підштовхувати один одного ліктями, стукати себе пальцем по лобі й сміятися з нього. Конрад вирішив пояснити їм запитання.

— Столиця Польщі, про яку тут питають, зветься Варшава, — сказав він, — похила вежа стоїть у Пізі, а корінь із ста сорока чотирьох буде дванадцять.

— Ти хвалько, бе-е-е, бе-е-е, бе-е-е! — вигукнув Антон.

— Цей хвалько шахрує, насправді він нічого не знає! — підхопив Флоріан і штовхнув Конрада в живіт.

— Дай йому здачі! — шепнула Конрадові Гіті.

Конрад похитав головою.

— Та він нікому не дасть здачі, він боїться, бе- е-е! — крикнув Флоріан. — Боягуз, боягуз!

— Та дай же йому здачі! — знов шепнула Гіті, але Конрад і цього разу не вдарив Флоріана.

— Так, він справді боягуз, усе стерпить!

— Ходімо від нього, надто він слабкодухий! — сказали Міхі й Гіті в один голос і сіли з Флоріаном та Антоном до столу робити паперові літачки.

Конрад у розпачі глянув на Кіті й запитав:

— Ти також хочеш, щоб я зацідив йому у вухо?

— Тільки якщо тобі самому дуже кортить зацідити йому, — відповіла Кіті.

Конрада втішила її відповідь.

Антон це так сердило, що він зібрався йти додому. На прощання він знов крикнув:

— Начувайтесь!

Тепер він уже погрожував не тільки Конрадові, а й Кіті. Він вирішив більше не любити її.

А Флоріан мовив:

— Іменини були нудні. І все через цього прише-лепуватого недоростка.

І він знову штовхнув Конрада в живіт. Тепер він був уже цілком певний, що той не дасть йому здачі. Але він не врахував Кіті.

— Ну, це вже мені набридло! — вигукнула вона і вгатила Флоріана кулаком у живіт, другим кулаком у щелепу, а ногою в гомілку.

Флоріан заревів і вискочив з кімнати. Дорогою він крикнув:

— Я ніколи більше не прийду до тебе! Помста! Помста!

Гіті сказала:

— Тю, вона тепер б'ється навіть за того боягуза!

Міхі теж не змовчала:

— Мабуть, це її нова симпатія!

І вони пішли додому.

Кіті провела Конрада на третій поверх, до дверей пані Бартолотті.

— Та дівчина сказала, що я, мабуть, твоя симпатія, — тихо мовив Конрад.

— Так воно і є, — теж тихо, як і він, відповіла Кіті.

— Справді?

— Справді, — Кіті кивнула головою.

Конрад нерішуче запитав:

— Слухай, Кіті, може, ти кажеш це тільки для того, щоб я не журився?

— Що ти! — засміялася Кіті. — Ти мені справді подобаєшся, дуже подобаєшся. Дужче за всіх.

— От добре, — тихо мовив Конрад.

— Завтра ми разом ітимемо до школи! — вигукнула Кіті. — І додому йтимемо разом. А після обіду підемо в парк. І хай-но тільки хтось тебе зачепить, я йому покажу!

* * *

Конрад уже три тижні жив у пані Бартолотті. Кожного дня за чверть до восьмої на другому поверсі на нього чекала Кіті, спершись на поруччя, і вони разом ішли до школи. І майже щоранку на розі на них чекав Антон. Він ішов за ними й бурчав:

— Начувайтесь!

А на розі головної вулиці на них чекав Флоріан. Він приєднувався до Антона і вигадував лайливе слово на кожну літеру абетки. Він кричав:

— Аферист, бовдур, вовкулака, галайда, довбня, егоїст, ехид, жаба, зайда, ірод, їжак, йолоп, квач, лобур, мармиза, нюня, опудало, потороча, рило, свиня, телепень, урвиголова, хвалько, цап, чортяка, юда, ящірка!

Кіті охороняла Конрада й дорогою додому, коли вони поверталися разом. Коли Кіті не було з Конрадом, Флоріан не боявся. Він шпурляв у нього камінцями, підставляв йому ногу, бив його кулаком у живіт або штурхав ногою ззаду. Решті дітей це подобалося. Вони страх як не любили Конрада. Вчителька, пані Штайнц, щонайменше тричі за урок казала їм: «Беріть приклад з Конрада!» А це їм не подобалось. І коли ніхто в класі не міг розв'язати задачу, пані Штайнц казала: «Конрад, напевне, її розв'яже!» І Конрад справді розв'язував задачу. Це також дітям анітрохи не подобалося. Крім того, Конрад знав, як треба писати кожне слово. І писав дуже гарно, вмів, читаючи вголос, правильно ставити наголос У реченні, не крутився на місці, ніколи не балакав і не їв на уроках, не жував гумки, дивився тільки на пані Штайнц і уважно слухав її. Певна річ, це страшенно дратувало решту дітей. Якби він хоч пас задніх на фізкультурі, як часто буває з найкращими учнями. Коли ж ні! Він єдиний у класі миттю спинався по канаті аж до самої стелі у спортивній залі й мав голос, про який вчителька казала: «Ангельський голос, чистий, як дзвіночок, аж серце мліє, як він заспіває!» Крім того, Конрад умів так намалювати машину, що можна було розпізнати, якої вона марки.

— Нам ще бракувало такої цяці, — казали діти в класі. — Проклятий вискочень, де він узявся на нашу голову!

Конрад не знав, як поводитися з нормальними дітьми, і справді робив багато помилок. Другого ж дня, як він пішов до школи, на третьому уроці була

контрольна з арифметики. Фреді, з яким Конрад сидів за одною партою, тихо запитав його:

— Скільки буде дванадцять помножити на дванадцять, відняти сімнадцять і додати тридцять шість?

Але Конрад не відповів йому, бо пані Штайнц попередила:

— Щоб я жодного слова не чула під час контрольної роботи!

Фреді, що дуже погано знав арифметику, ще тричі питав у нього те ахра. Нарешті Конрад відповів йому:

— Здається, мені заборонено підказувати тобі.

Фреді розсердився і відтоді так само не злюбив Конрада, як і Флоріан.

Другого дня Анналіза ляснула лінійкою по вікні, і скло тріснуло. Вчительки саме не було в класі. Коли вона повернулася й побачила тріснуту шибку, то почала допитуватись, хто її розбив. Ніхто не признавався. Анналіза порпалась у своєму ранці, наче шибка її зовсім не стосувалася. Пані Штайнц почала питати всіх по черзі. Учні, яких вона питала, вдавали, що нічого не знають. І тоді вчителька звернулася до Конрада:

— Конраде, ти бачив, хто розбив шибку? Якщо бачив, то повинен сказати. Це твій обов'язок.

І Конрад сказав, що шибку розбила Анналіза. Весь клас обурено загув, лише вчителька була дуже задоволена.

Аптекарь Егон, побувавши на батьківських зборах, дуже запишавсь, коли довідався, що Конрад — «справжній скарб» і що «такий учень — мрія кожного вчителя».

Кіті Рузіка, звичайно, знала, як Конрад поводить у школі. Він розповідав їй про все, і діти також розповідали.

І після обіду, коли Кіті приходила до Конрада або він до неї, вона казала:

— Конраде, чому ти не підказав Фреді? Конраде, не можна виказувати товаришів! Конраде, не треба записувати, хто виходить з класу!

Кіті пробувала пояснити Конрадові, що діти не любитимуть його, якщо він і далі так поводитиметься.

— Нічого не вийде, Кіті, мене таким зробили. І так навчили у відділі остаточної обробки! Я не можу інакше!

Кіті щодня казала Конрадові:

— Конраде, тобі треба змінитися!

* * *

Одного разу після обіду Кіті сиділа у вітальні з Конрадом і пані Бартолотті.

У двері подзвонили. Три довгі дзвінки. Виявилося, що то поштар. Він приніс рекомендованого листа. Конверт був великий, цупкий, блакитного кольору. Такий самісінький, як той, що був у пакунку з Конрадом. І без зворотної адреси.

— Мамо, це ж лист із фабрики. Ви можете перед Кіті спокійно говорити про це. Вона все знає.

Пані Бартолотті витягла блакитний конверт із кишені й віддала його Кіті.

Кіті роздерла блакитний конверт, витягла з нього складений учетверо блакитний аркуш, розгорнула його й почала читати:

*«Вельмишановна пані Бартолотті,
як виявилось під час перевірки нашого відділу збуту, сталася прикра помилка. Через неточність у роботі нашого комп'ютера Ви отримали семирічного хлопця, який Вам зовсім не належить. Тому просимо Вас негайно повернути його.*

Свого часу Ви надіслали замовлення на два блоки пам'яті марки „Меморія“, виробництво яких ми давно припинили, отже, задовольнити замовлення не можемо.

Просимо Вас негайно підготувати хлопця, щоб наш відділ обслуговування якнайшвидше забрав його й передав справжнім батькам.

Звертаємо Вашу увагу на те, що фабричні діти в усіх випадках довіку залишаються власністю підприємства, і воно надає їх батькам тільки в позичку, як телефонні апарати, щоб вони вирощували їх і користувалися ними.

Тому будь-які Ваші протести будуть даремні, і про звернення до суду не може бути й мови.

Ми дуже шкодуємо, що так сталося.

З глибокою повагою...»

Кіті затнулася, піднесла листа ближче до очей і сказала:

— Я не можу прочитати підпису, якийсь Гонберт чи Монберт!

— Мені байдуже, який там підпис, хай би його чорти забрали! — тремтячим голосом сказала пані Бартолотті.

І тремтіли в неї не тільки голос, а й руки. Вона раптом ніби поменшала й потоншала.

— Отже, найближчими днями... — промурмотіла вона. — Найближчими днями...

— Невже ви справді віддасте його? — вигукнула Кіті.

Пані Бартолотті дістала з кишені хусточку, ви-сякалась, засопіла й тихо сказала:

— А що ж робити, коли він належить не мені, а крім того, я не вмію добре куховарити, і надто густо малююся, і Егон каже, що я погана мати!

Досі Конрад сидів тихо, мовчки, весь напружений. Тепер він схопився і крикнув так гучно, як ще ніколи не кричав:

— Ви моя мати! І добра мати!

— Чуєте? — вигукнула Кіті. — Він хоче бути тільки у вас!

— Тоді треба щось придумати проти тих зануд! Щось зробити, щоб вони не забрали тебе!

— Ввічливо напишіть їм, що я хочу залишитись тут, — запропонував хлопець.

— Смішно, — сказала Кіті. — Людям, які шлють такі листи... — Вона взяла зі столу блакитний аркуш і подерла його на шматки. — Таким людям байдуже, що ти хочеш, а чого не хочеш, Конраде!

— Вона правду каже, — підтримала її пані Бартолотті. — Нам треба придумати щось дуже хитре.

* * *

Конрад сидів біля столу в вітальні пана Егона, обклавшись розкритими томами енциклопедії. Побачивши пані Бартолотті, він сказав:

— Мамо, я вже вивчив шістдесят сім нових чужоземних слів, тато щойно перевіряв мене.

Пані Бартолотті позакривала всі томи і поскидала їх додолу й сказала:

— А тепер я розгорну перед вами свій план. Вони тебе не знайдуть, бо, щоб напасти на твій слід, їм потрібен певний час, а як вони таки нападуть на нього, ти вже будеш не ти! Відділ обслуговування шукає гарного, дуже чемного, послужливого, слухняного фабричного хлопця. ахра такого, яких вони виробляють. — Пан Егон і Конрад знову кивнули головами. — Отже, — пані Бартолотті схвильовано похитала пальцем, — отже, нам треба змінити їхній виріб так, щоб вони й самі його не впізнали.

— Ти хочеш пофарбувати йому волосся? — запитав пан Егон.

— Ну й телепень! — Пані Бартолотті похитала головою, зміряла пана Егона зневажливим поглядом і звернулась до Конрада: — Який хлопець буде протилежністю гарному?

— Поганий, — відповів Конрад.

— А протилежністю слухняному?

— Неслухняний.

— А протилежністю тихому?

— Галасливий.

— А протилежністю чемному?

— Нечемний.

— А сумирному?

— Зухвалий.

— Бачиш, яким він повинен стати, — сказала пані Бартолотті аптекареві. — Тоді його вже ніхто не впізнає.

Кіті сиділа з Конрадом біля великого столу у вітальні і вмовляла його:

— Конраде, це ж так просто! Все виховання зводиться до одного: коли дитина робить щось гарне, її хвалять, а коли вона робить щось погане, її або лають, або не звертають на неї уваги. Отже, за гарне хвалять, а за погане карають, зрозумів?

Конрад кивнув головою.

— А щоб перевчити тебе, ми робитимемо те саме, тільки навпаки. Отже, за погане хвалитимемо, а за гарне каратимемо. Ти покажеш усі лайливі слова, які знаєш.

— Я не знаю ніяких лайливих слів.

— Неправда, — заперечила Кіті. — Флоріан так часто прозивав тебе всілякими словами, що ти якісь та повинен був запам'ятати!

Конрад спаленів.

— Та запам'ятав, але я таких слів не можу вимовити. Мені стискає горло, і вони застряють там.

— Кажі впереміш, одне гарне слово, а одне лайливе, — запропонувала Кіті.

— Ласкава пані, — почав Конрад і крикнув: — Ой!

Крикнув тому, що Кіті вколола його шпилькою в руку. Це був один із способів переучування.

— Бо... бо... бо... бовдур! — видушив нарешті з себе Конрад.

Кіті нахилилася й поцілувала його в щоку. Конрад радісно усміхнувся.

— А тепер кажі навпереміш: «бовдур» і «ласкава пані»! — звеліла Кіті.

Конрад послухався. Після кожного «ласкава пані» Кіті колола його в руку, а після кожного «бовдур» цілувала в щоку.

Через десять хвилин Конрадові перехотілося казати «ласкава пані». Він казав лише «бовдур, бовдур, бовдур» і після кожного слова отримував поцілунок.

— Молодець, Конраде! — захоплено вигукнула Кіті. — Ти засвоюєш науку навдивовижу швидко!

І вона влаштувала йому перший екзамен. Він підійшов до телефону й набрав номер — якийсь 25-79-51.

— Губер слухає, — озвався чоловічий голос.

Конрад ковтнув слину, горло йому стиснуло, на лобі виступив піт.

— Ну, кажи ж! — шепнула Кіті.

— Вибачте, — мовив Конрад у трубку.

Тоді Кіті піднесла йому шпильку до самого носа. Конрад заплющив очі, ще раз ковтнув слину і сказав у трубку:

— Ви бовдур! — І поклав трубку.

Кіті за те поцілувала його в обидві щоки. Вона вирішила, що на сьогодні науки вже досить і тепер можна гратися.

— Ти принесла вікторину?

— Ні, ми будемо гратися в мальовані стіни, — сказала Кіті й тицьнула йому в руку червону й зелену крейду.

Конрадові, звичайно, не хотілося малювати. Він вважав, що панові Егону це не сподобається.

— Не думай ти про Егона, — сказала Кіті. — Краще подумай, які б ти квітки хотів намалювати.

— З отаким стеблом, — сказав Конрад і перелякано завмер, бо несамохіть намалював на стіні зелену лінію.

— Добре, Конраде! Чудово! Ти молодець! — похвалила його Кіті й засунула йому в рот м'ятний цукерок.

М'ятні цукерки Конрад любив найдужче.

До шостої години він виїв цілу коробочку м'ятних цукерків і розмалював усі стіни, де не висіли картини. Коли пан Егон після закінчення робочого дня піднявся до вітальні й побачив розмальовані стіни, він мало не вмер на місці, але Кіті нагадала йому:

— Надзвичайні обставини, пане аптекарю...

— ...вимагають надзвичайних заходів, я знаю, знаю! — зітхнув пан Егон.

І тоді Конрад тричі назвав його бовдуром.

— Ви повинні похвалити його, — шепнула Кіті на вухо панові Егону, — а то всі мої зусилля будуть даремні!

Це була найтяжча хвилина в житті пана Егона. Він нахилився до хлопця і сказав йому:

— Як ти гарно навчився казати «бовдур», синку. Я пишаюся тобою!

Другого дня вони розважалися тим, що дерли газети, намащували кремом підлогу під столом і домішували шпинату в малиновий пудинг. За це Кіті поцілувала його по тричі в кожну щоку.

Кіті уже змогла повідомити пані Бартолотті, що Конрад робить грандіозні успіхи.

— Він фантастично змінився! — похвалила його Кіті.

— Може, все скінчиться добре, — мовила пані Бартолотті.

Відколи в неї побували троє чоловіків у блакитному, вона занепала духом. Та й Кіті не була така впевнена й весела, як удавала. Вона мала пильне око і коли ввечері поверталася з аптеки, то побачила біля під'їзду чоловіка в блакитному. Він читав газету. Але хто ввечері, в сутінку, стоїть біля під'їзду й читає газету? Кіті це здалося дуже підозрілим. А потім, за вечерею, пані Рузіка розповіла:

— Уявіть собі, сьогодні до мене приходила інспекторка шкільної управи. Питала про Конрада.

Пані Рузіка заявила, що дала інспекторці адресу пана Егона.

— Чи аптекар йому рідний батько, чи не рідний, — сказала вона, — а зі мною він завжди говорив про Конрада як про сина!

* * *

Рівно о восьмій пан Егон підняв жалюзі в аптеці. Під дверима стояла Кіті.

— Що це таке, Кіті? — тихо сказав пан Егон. — Не можна приходити сюди так, щоб тебе всі бачили.

— Уже нема сенсу ховатися, — відповіла дівчина. — Гляньте на телефонну будку. Хто там стоїть?

— Чоловік у блакитному комбінезоні, — відповів пан Егон.

— А хто стоїть на трамвайній зупинці?

— Жінка в блакитному вбранні.

— А перед квітковою крамницею?

— Чоловік у блакитному костюмі.

— Чи не забагато блакиті для такого похмурого ранку, як вам здається? — запитала Кіті.

— То що, все пропало? — забідкався пан Егон.

— Нічого не пропало, — відповіла Кіті. — Я зараз іду до Конрада, і ми починаємо працювати за прискореною програмою. Буде невеликий гармидер, щоб ви не лякалися!

— А мені що робити? — запитав пан Егон. — Може, покликати Берті? Вона, по-моєму, сміливіша за мене.

Кіті схвалила цю думку.

Конрад зрадив, що Кіті прийшла так рано.

— Конраде, вони вивідали, де ти, — сказала Кіті. — Ти ще маєш останній шанс!

— Ну, то до роботи! — вигукнув Конрад. Він пав бажанням переучуватись.

* * *

О пів на дев'яту Берті Бартолотті прийшла до аптеки. Сьогодні в неї було ще більше косметики на обличчі, до того ж, вона вбралася в бузкового кольору штани і в жовту кофту.

О пів на одинадцятю до аптеки зайшов чоловік у блакитному плащі, в окулярах у сріблястій оправі і з сріблястою течкою в руці. За ним з'явився чоловік у блакитному комбінезоні, а потім якийсь подружжя в сірому. У жінки був маленький гострий носик, а в чоловіка величезна лисина.

Жінка з чоловіком сіли на лавку. Чоловік в окулярах сказав їм:

— Отримаю я нарешті свого чемного, вихованого хлопчика чи ні? — запитала гостроноса жінка.

Катерина Сірик

— Зараз, ласкава пані! — запевнив її чоловік в окулярах.

Та Конрад не з'являвся.

— Чого ж він не йде? — запитав лисий. — Ми замовляли слухняну дитину!

— А він, щоб ви знали, і чує, і не чує, — озвалася пані Бартолотті. — Діти завжди такі. Буває, охрипнеш, балакаючи до них, а вони нечують.

Гостроноса схопилася з лавки й заверещала:

— Та дитина, яку ми замовляли, чує все з першого слова!

— Звичайно, чує, звичайно, — заспокоїв її чоловік в окулярах. — Може, хтось не дає йому спуститися вниз.

— Іду вже, бовдури!

І хлопець на животі ногами вперед з'їхав униз поруччям. А що гостроноса стояла саме там, де кінчалася поруччя, то він, на жаль, влучив їй ногами в живіт. Ставши на підлогу, Конрад сказав:

— Пардон, бабо, на жаль, я штовхнув тебе навмисне! — Тоді озирнувся навколо й запитав: — А який це йолоп гукав мене, аж надсаджувався?

Гостроноса, тримаючись за живіт, заверещала:

— Пане директоре, і ви мене хочете переконати, що я цього хлопця замовляла?

— Світ такого не бачив! — вигукнув лисий. — І це називається вихована дитина? Ви фірма шахраїв, ошуканців!

— Не галасуй, діду, а то відчикрижу тобі вуса і не матимеш на цілій голові ані волосинки, — сказав Конрад.

Угорі на сходах з'явилася Кіті, перехилилась через поруччя й гукнула:

— Конраде, ти голодний?

— Як вовк! — відповів той.

— А що тобі дати?

— Малинового пудингу зі шпинатом! — відповів Конрад.

— Зараз! — крикнула Кіті. — Ми завжди так робимо, я стою нагорі, а він унизу, я шпурляю пригірщ шпинату, а він роззявляє рота!

— Тільки, на жаль, вона часом не влучає! — докинув Конрад.

Директор скинув окуляри, бо нічого не бачив крізь них. Ліве скельце було заляпане пудингом, а праве шпинатом. Підсліпувато кліпаючи очима, він глянув на Конрада й мовив:

— Не може бути, щоб цей хлопець вийшов із мого підприємства.

— Жахлива дитина! — сказав лисий.

— Ми краще купимо собі собаку! — мовила його дружина.

Вони вийшли з-за коробок і, не попрощавшись ні з директором, ні з його помічниками, подалися до виходу з аптеки.

Непрохані гості в блакитному мовчки вийшли в задні двері.

Конрад сидів на ящику сухого молока для немовлят. Він був блідий і стомлений.

— Ох, як же мені було важко! — мовив він.

— Бідне моє хлоп'ятко, — сказала пані Бартолотті й погладила його по правій щоці.

Катерина Сірик

— Бідне моє хлоп'ятко, — сказав пан Егон і погладив його по лівій щоці.

— Ти був молодець! — вигукнула Кіті, збігла сходами вниз і поцілувала його в губи.

— Я відтепер завжди маю бути такий? — запитав Конрад.

— Боронь боже! — вигукнув пан Егон.

— То я відтепер завжди маю бути такий, як був раніше? — запитав Конрад.

— Боронь боже! — вигукнула пані Бартолотті.

Кіті поклала руки йому на плечі і сказала:

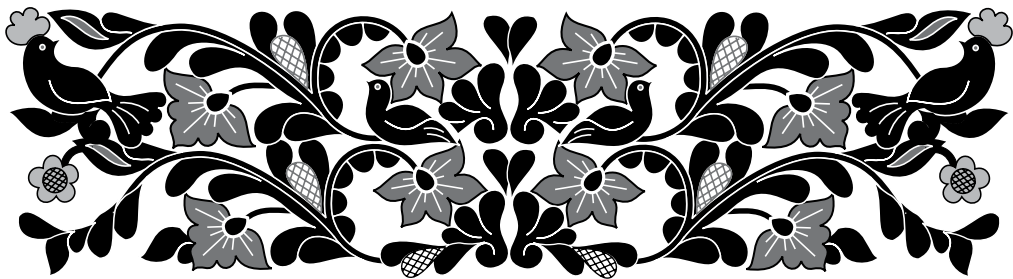
— Ох, Конраде, побачимо, який ти будеш.

(Переклад Є Поповича)

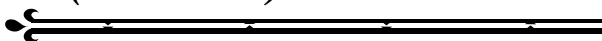
Запитання та завдання

- 1.** Хто є головним героєм твору? Які риси характеру він мав? Що ви схвалюєте, а що засуджуєте у його поведінці?
- 2.** Як ви вважаєте, чому в Конрада не склалися стосунки з Антоном і Флоріаном, а з Кіті він знайшов спільну мову?
- 3.** Які вчинки Конрада вас здивували, викликали посмішку?
- 4.** Чому нові власники дитини відмовилися забрати хлопчика?
- 5.** Що у повісті є казковим?
- 6.** Створіть продовження казки.

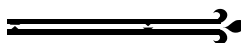

ТИ СТАЄШ НА КРИЛО

Микола СИНГАЇВСЬКИЙ
(1936–2013)

Народився Микола Сингаївський на Житомирщині. У дитинстві, згадує поет, «нам першим відкривались весни, джерела і простір. Хто не купався в лугових росяних травах, не ходив за плугом, не обкопував дерева, не обсипав картоплі, не прополював грядок, не смакував першим огірком із грядки,

той достеменно не знає, як пахне земля. Поет зізнається: «В душі я відчуваю безмежну вдячність своєму краю. Там на все життя я відчув смак житнього хліба і джерельної води. Звідси виток моєї творчості...».

Вірші Миколи Сингаївського красиві й мелодійні.

Прочитайте вірш Миколи Сингаївського і поміркуйте, як він пояснює зміст слів «ти стаєш на крило».

ТИ СТАЄШ НА КРИЛО

В сонці кожна росинка
Грає зблизька, здаля:
Це тепло своє щедро
Нам дарує земля.

Зачаровує сяйвом,
Що розлите довкруг.
І в діброву покличе,
І повабить на луг.

На розлогому лузі
До роси прихильюсь —
І терпкої вологи
Мов з джерельця нап'юсь.

Покладу на долоні
Молодої трави,
До якої торкнешся —
Бризнуть соки живі.

Наче птах, що злітає,
Ти стаєш на крило.
І наблизилось місто,
І видніє село.

До якої вустами
Припадеш навесні,
І відчуються в серці
Життєдайні пісні.

Наче вперше відкрилось
Все роздолля твоє.
Це земля добротворна
Нам снаги¹ додає.

Запитання та завдання

1. Прочитайте, що сказав поет про землю, про росу і молоду траву.

¹ *Снага* — енергія, фізична, внутрішня сили.

2. Назвіть у вірші слова, вжиті у переносному значенні, слова, якими описано пісню, землю?
3. Куди підносить людину тепло рідної землі, запах молоді трави?
4. У яких словах поет передав основну думку вірша?
5. Прочитайте виразно вірш. Читайте так, ніби ви розповідаєте про свої відчуття від вдихання запаху молоді трави, свіжої роси, бачите міста, доли і гори. Намалюйте росинку, в якій грає промінець сонця. Які виберете фарби? Виріжте росинки. Поміркуйте, що з них можна скласти, щоби ваш витвір відобразив основну думку вірша.

Оксана СЕНАТОВИЧ
(1941–1997)

Народилася на Тернопільщині. Батьки були учителями, тож ізмалечку прищепили донечці любов до рідного слова.

Найяскравіше розвинувся талант письменниці у поезії для дітей. Її вірші відзначаються щирістю, добрим гумором.

ТИЖДЕНЬ КНИЖКИ!

«Тиждень книжки!» — зазвучало
Серед міста, як сигнал.
За годину місто стало
Як один читальний зал.

Всі читають урочисто —
І безвусі, й вусачі.
Скільки мешканців у місті,
Стільки в місті й читачів.
У тролейбусах читають,
Щось мугикають під ніс.
Сторінки перегортають
Під ритмічний стук коліс.
Лиш з малими читачами
В хаті клопіт вечорами:
Від книжок, хоч треба спати,
Їх ніяк не відірвати!
За той тиждень розмаїті
Полюбились так книжки,
Що кладуть донині діти
На ніч їх під подушки.

Запитання та завдання

1. Яка подія трапилася в місті? Доведіть, що тиждень книжки проходив у місті.
2. Чим стало місто? Де читали діти й дорослі міста?
3. Яке продовження мав тиждень книжки?
4. Чи могло бути так насправді, як описано у вірші.
5. Чому, на ваш погляд, поетеса описала тиждень книжки, тобто вибрала таку тему?
6. Чи не захотілося вам влаштувати таке свято, присвячене читанню?

КИМ СЕБЕ БАЧУ ЧЕРЕЗ ДЕСЯТЬ ЛІТ? ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Анатолій КОСТЕЦЬКИЙ
(1948–2005)

Народився Анатолій Георгійович Костецький в місті Києві. Перші казки почув від бабусі. Згодом мама, вчителька мови й літератури, почала заохочувати його до читання. У п'ять років хлопчина міг сам читати й писати, навчався грати в шахи й плавати. Відтоді не розлучався зі спортом, книгою і пером.

Про своє дитинство з гумором розповідав: «Дитинство було важке: класний керівник — тато; «нормальні» діти після школи відпочивали від учителів, а в школі від батьків, а в мене вчителі і вдома, і в школі...

КОСМІЧНІ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ

Хочете — вірте,
а хочете — ні:
слід в космонавти

податись мені.
Я до цієї професії
звичний:
перевантаження
в мене —
космічні!

Зранку,
о шостій, —
фігурне катання.
Потім —
у школі звичайній
навчання.
Потім —
навчання
у школах незвичних:
в шаховій школі
і в школі музичній.

Потім навчання —
домашні завдання.
Потім —
Гурток макраме
та в'язання.
Мама сказала:
«Це дуже корисно.
Будуть у тебе
Нерви — залізні!»

Потім,
відкинувши
всякі вагання,

мчу скільки сил
на гурток малювання.
Тато вважає:
«Культурна людина
вміє малювати
неодмінно
повинна!»

Врешті упорався.
Тут би –
у постіль!..
Де там!
Для мене це –
дуже непросто,
бо перед тим,
як лягати у ліжку,
треба
на скрипці пограти
хоч трішки...

Все!
вже награвся.
Безсило лягаю
І у космічні сни
Поринаю...

Сниться мені,
що гасаю босоніж
десь по траві
на дзвінкому осонні,
плаваю в річці
без дозволу мами,

б'ю по м'ячу
і руками, й ногами.
Ось — подаю!
Відбиваю!
Іще!..

Чую —
хтось торснув
мене за плече.
Ледве
розплющив повіки,
дивлюся —
мама:
« Вставай — но,
мій гарний любусик.
Годі вже спати,
надворі —
світання!
В тебе ж
о шостій —
фігурне катання!..»

Знов —
як і вчора,
як буде
і завтра...
Мабуть,
і справді піду
в космонавти!..

Запитання та завдання

1. Чим займався хлопчик? Назвіть всі його заняття протягом дня?

2. Як ви розумієте : « перевантаження в мене космічні»?
3. Якого життя хотілося хлопчику? Прочитайте його сон.
4. Чому вирішив, що найкраще податися йому в космонавти?
5. Прочитайте виразно вірш. Яку частину вірша ви зможете прочитати з пам'яті?
6. Радимо вам на літніх канікулах прочитати повісті А. Костецького «Супер клей Христофора Тюлькіна», «Мінімакс — кишеньковий дракон, або День без батьків».

Прочитайте вірш української письменниці **Віолетти Дворецької**. Які професії з названих вам до вподоби?

ОБИРАЙ СВОЮ ПРОФЕСІЮ!

Професій цікавих багато
Ми можемо назвати сьогодні.
Яку будеш ти обирати?
Бо є і престижні, і модні:

Пілот, чи співак, чи письменник —
Ти можеш свою розпізнати?
А може, актор? Будівельник?
Отож ким бажаєш ти стати?

Ось лікар, людей він рятує
Від різних хвороб небезпечних.
А кухар нам їжу готує —
До столу це завжди доречно.

А може, ти прагнеш до злету,
І станеш колись космонавтом?
Чи будеш відомим поетом,
І віршів напишеш багато?

А пекар нам хліб випікає.
Правник береже наше право.
Хай вибір тебе не лякає,
Цікава ж бо кожная справа.

Поштар нам газети приносить.
А маляр фарбує будинок.
Водій вас до школи довозить,
Щоб встигли в потрібну годину.

Учитель дитину навчає,
Виховує громадянина.
І віру свою не втрачає,
Що виросте справжня людина

Тобі обирати професію, друже.
Колись вибір твій добрій славі послужить!

Запитання та завдання

1. Які ще ви знаєте професії? А які вам подобаються?
2. Ким працюють ваші батьки? Чи бажаєте ви працювати з ними? Що би вам хотілося привнести свого у спільну справу?
3. Ким би кожному з вас хотілося стати в майбутньому, яку б обрали собі професію і чому?
4. Якими бачите себе через десять років?

